
El moviment a les Terres de l'Ebre. El Pla Hidrològic Nacional i la resposta ciutadana

Josep Pont Vidal, Encarna Herrera, Vannesa Maxè, Esther Mena

Grup d'Anàlisi de l'Acció Col·lectiva i els Moviments Socials¹,

Introducció

En uns moments en què el concepte de ciutadania s'ha convertit en un tema central, els habitants de les Terres de l'Ebre han adquirit i mostrat el caràcter de ciutadans de ple dret, en defensar-se com a membres d'una comunitat amb una pràctica emancipativa i participativa en els àmbits jurídic, polític, econòmic, social i cultural, d'un model de desenvolupament caduc que es vol imposar.

L'estudi que s'exposa a continuació és la síntesi d'un estudi de la recerca² portada a terme a les Terres de l'Ebre, i que actualment es troba en una segona fase, realitzat pel Grup d'Anàlisi de l'Acció Col·lectiva i els Moviments Socials del qual formen part un equip de sociòlegs i sociòlogues; per aquest motiu, s'exposen només alguns aspectes rellevants de l'estudi. L'objectiu d'aquesta recerca ha estat

1. Grup format pels sociòlegs: Dr. Josep Pont Vidal, Dr. Joan Costa, Dr. Joan Barney, Prof. Encarna Herrera, Vannesa Maxè i Esther Mena.

2. Estudi «Noves formes de moviment social: la mobilització a les Terres de l'Ebre». Associació Catalana de Sociologia i Fundació Jaume Bofill. Barcelona, abril 2002.

fer el seguiment detallat, analitzar sobre el terreny, i submergir-se dins d'un dels moviments socials que més ciutadans ha mobilitzat a Catalunya i a altres comunitats³ autònomes en la darrera dècada: el moviment contra el Pla Hidrològic Nacional i el transvasament del riu Ebre. Aquest moviment social s'ha mostrat com un moviment que sobrepassa els plantejaments de caràcter ecològic i urbà d'altres moviments, en ampliar-se a aspectes com el model global de desenvolupament del territori, el desenvolupament sostingut i el paper emancipador i amb clares propostes de participació política vinculada als ciutadans amb vista a una nova concepció del sud de Catalunya, enfront a una política econòmica i administrativa centralitzada a Barcelona durant moltes dècades.

L'origen del moviment ha estat la publicació dels plans i, més tard, l'aprovació per part del govern central, amb el recolzament del govern de la Generalitat de Catalunya, del *Plan Hidrológico Nacional* (PHN), pla que preveu el transvasament de 1050 hectòmetres cúbics anuals d'aigua del riu Ebre a altres indrets de Catalunya i a altres comunitats autònomes com l'àrea metropolitana de Barcelona, el País Valencià, Múrcia i Andalusia. Aquest pla s'emmarca dins d'una política de gestió dels recursos hídrics de la Península Ibèrica i comporta la construcció de grans infraestructures, com preses i canals, amb una inversió global propera als 3.500 milions d'euros.

1. El moviment a les Terres de l'Ebre

Ens hem de remuntar a l'any 1989 per comprendre l'actual moviment, quan a les Terres de l'Ebre apareixen les primeres mobilitzacions contra els transvasaments planejats i es constitueix la Coordinadora Antitransvasament. Aquest primer moviment es va denominar Coordinadora Antitransvasament, que estava formada principalment per ciutadans de les Terres de l'Ebre, amb l'objectiu d'evitar el transvasament de 30 m³ per segon d'aigua de l'Ebre cap al Pirineu

3. L'equip investigador vol agrair la col·laboració de totes aquelles institucions, entitats i organitzacions de les Terres de l'Ebre que ens han facilitat la tasca de treball de camp del present estudi. Una menció especial mereixen la Plataforma en Defensa de l'Ebre —i les diferents plataformes locals— i els representants dels partits polítics implicats en el fenomen social, i lògicament els membres del moviment com en Joan Panisello, Roser Bernet, Esther Baiges, Jesús Sorribes, entre molts altres, i a les persones anònimes que ens han aportat valuosa informació i material per confeccionar aquest llibre. Agraïm també al Dr. Andreu Peix que amb les seves aportacions i comentaris ha enriquit l'anàlisi, això com la col·laboració del sociòleg Ricard Iznardo, que va dedicar grans esforços en l'elaboració d'aquest estudi.

Oriental que pretenia portar a terme la Generalitat de Catalunya amb el suport del MOPU (Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme). Aquesta Coordinadora tenia dos principis bàsics: primer, no als transvasaments de cap tipus i, segon, que l'aigua no es pot negociar, és a dir, que els recursos naturals s'han d'utilitzar allà on són. Posteriorment, l'any 1992 s'inclogué un tercer principi: la gestió racional dels recursos naturals. Des d'aleshores han sorgit altres moviments socials i iniciatives ciutadanes a les Terres de l'Ebre i comarques limítrofes per defensar el territori enfront de les agressions i projectes exteriors com són, a començaments dels anys noranta, les protestes al municipi de Montblanc contra la instal·lació de la planta incineradora de residus industrials tòxics més gran de Catalunya, l'anomenat minitransvasament de l'Ebre i, més recentment, les iniciatives i protestes ciutadanes contra la construcció de macroparcs eòlics a la serra de Montsant o contra la instal·lació de la gegantina central tèrmica de l'empresa americana Enron, projectes que han pogut ser aturats gràcies a l'àmplia mobilització ciutadana coordinada al territori, projectes tots ells que abocaven les Terres de la Catalunya Sud a una *agonia territorial*, com afirmava un dels portaveus del moviment.

Totes aquestes mobilitzacions han tingut com a element comú la defensa del territori enfront a grans projectes aprovats lluny del territori on es volien implantar, concebuts sense cap tipus de consens amb la població afectada i clarament contra els interessos econòmics i socials dels habitants de les comarques afectades. El moviment contra el PHN i el transvasament de l'Ebre ha actuat com a catalitzador de totes les protestes i iniciatives portades a terme en els darrers anys. La hipòtesi principal de la qual partiem en la recerca era: el moviment a les Terres de l'Ebre es tracta d'un moviment social que sobrepassa el marc i objectius purament ecologistes, en comprendre aspectes com el desenvolupament sostenible, així com el fet de basar-se en aspectes relacionats amb la identitat i la denúncia de relacions de marginació social, econòmica i política.

En el moviment trobem elements com els valors, objectius i programes procedents del moviment ecologista, i aspectes com la identitat procedent del moviment regionalista o, fins i tot, nacionalista. La capacitat de tots aquests moviments per trobar un objectiu comú ha estat la principal causa per a una ràpida i eficaç organització, fet que fa que puguem parlar específicament d'un moviment com el que ens ocupa. Tant per les característiques com pels objectius i el grau de participació ciutadana, aquest moviment no es pot emmarcar com de caire exclusivament ecologista, en el sentit tradicional. De quin tipus, doncs, de moviment social es tracta? Veiem, en primer lloc, què

entenen per un moviment social i, tot seguit, intentarem dictaminar la modalitat del moviment que ens ocupa.

Entenem com a moviment social una organització estructurada i identificable, amb una elevada integració simbòlica, que té per objectiu explícit agrupar a membres amb mires a la defensa o a la promoció d'aquests objectius i que pot originar canvis socials o impedir-los. A partir d'aquesta definició, podem extreure els següents elements que conformen un moviment social:

- **Mobilització:** acció continuada dirigida a la recerca de suport per part de la població, per poder continuar essent un moviment. En el moviment a les Terres de l'Ebre, la Plataforma de Defensa d'Ebre (PDE) ha actuat com a element mobilitzador de la població i del teixit associatiu.
- **Continuïtat:** un determinat grau d'accions i d'activitats mostra que un moviment es manté viu. Un moviment desapareix quan ha aconseguit els objectius o s'ha institucionalitzat. Les accions portades a terme per la PDE (marxa a Brussel·les, marxa a Mallorca, manifestacions i actes diversos) mostren que el moviment es manté viu.
- **Elevada integració simbòlica:** la consciència de pertinença es caracteritza per un sentiment de *nosaltres*. El concepte d'identitat i de vinculació a la terra dels participants és un element decisiu per comprendre el moviment.
- **Baixa especificació de rols:** el moviment social té un mínim grau de diferenciació i de determinació de rols. Les decisions les prenen els representants dels grups i plataformes locals en les assemblees intercomarcals. La participació i representació i lideratge de les dones és en molts casos superior a la dels homes.
- **Formes d'organització i d'acció variables:** els moviments socials canvien de formes d'actuació i d'organització. La creació d'una àmplia xarxa de grups locals i comarcals i la coordinació d'aquesta xarxa amb altres de l'àmbit català —plataformes anti-transvasament—, espanyol (COAGRET) i europeu ha afavorit l'expansió del moviment.
- **Finalitat:** cada moviment social té un objectiu i una finalitat, amb la intenció d'obrar un canvi a una part de la societat o a la societat en la seva totalitat. La finalitat, a més a més d'aturar el desviament del riu Ebre, és la implantació de l'anomenada *nova cultura de l'aigua*.

En l'estudi de recerca que hem realitzat apareixen elements significatius que constitueixen el principi catalitzador del moviment: l'element econòmic, la marginació econòmica i estructural respecte a altres comarques de Catalunya, l'element de l'oportunitat política, la

manca de sensibilitat d'alguns polítics locals i dels representants dels partits del govern al Parlament de Catalunya que ha motivat un desencantament dels canals tradicionals de participació, l'element de frustració i desencant col·lectiu, la marginació històrica i cultural, l'element simbòlic, *el riu Ebre* i, finalment, l'element clarament ecologista, les alternatives per *una nova cultura de l'aigua* i de desenvolupament sostingut. Tots aquests aspectes convergeixen en el moviment contra el Pla Hidrològic Nacional.

Podem afirmar que es tracta, en aquest cas, de l'anàlisi d'un tipus de moviment ecologista? Per intentar respondre a aquesta pregunta, vejam què s'entén per moviment ecologista. Partim de la definició que veu aquest tipus de moviment com una xarxa de grups i organitzacions no estatals ni governamentals, que tenen com a finalitat aturar la constant explotació, destrucció dels espais i condicions naturals d'un territori, i la utilització de tecnologies que comporten riscos incalculats i no avaluats. Per aconseguir aquesta finalitat, intenten influir en les relacions socials i polítiques. El moviment ecologista sorgeix, doncs, de posicionaments de defensa de la natura ja iniciats en la dècada dels anys setanta a l'àmbit local, amb propostes de canvi social. El moviment estudiat comprèn elements ecologistes com la defensa del delta de l'Ebre o el manteniment del cabal mínim per assegurar biològicament la vida al riu. Què diferencia, doncs, el moviment estudiat del moviment ecologista?

És evident que el moviment que ens ocupa conté aspectes relacionats amb l'ecologia, la gestió sostenible del territori, una nova cultura sobre els recursos hídrics i la preservació d'espais naturals com el delta de l'Ebre. Són, però, aquests elements suficients per explicar el moviment des d'una perspectiva exclusivament ecologista? Als països europeus del nostre entorn, moviments socials que s'han basat en aspectes de defensa d'agressions al territori i a les formes de vida dels seus habitants n'hi ha hagut molts: cal recordar la resistència dels habitants de Gorleben a Alemanya contra la instal·lació d'un cementiri nuclear (1984), la lluita dels habitants de Melville a França contra la central nuclear (1977), o la mateixa resistència dels ciutadans contra la nuclear de Lemonitz al País Basc (a finals de la dècada dels anys setanta). Tanmateix, com veurem més endavant, és insuficient classificar el moviment estudiat com a ecologista, atès que la seva naturalesa transcendeix aquesta denominació.

El moviment ecologista és, com el sociòleg M. Castells afirma, «el més influent del nostre temps», ja que desafia el desordre ecològic global i el risc d'ecosuïcida, produït pel desenvolupament global incontrolat i per l'alliberament de forces tecnològiques sense precedents. Amb el moviment ecologista es tracta, segons Castells, d'un

moviment social proactiu més que reactiu. És a dir, un moviment que, com el moviment feminista, pretén canviar les relacions socials existents. En aquest sentit, el moviment a les Terres de l'Ebre es tracta d'un moviment reactiu –«trinxeres de resistència», segons Castells- amb un profund sentiment d'identitat, un clar adversari i uns objectius ben definits.

Podem descartar que es tracti d'un moviment polític. Si bé, com afirma un dels líders del moviment: «la nostra lluita es transversal», el moviment no té com a objectiu la conquesta del poder polític, encara que el poder polític sigui el principal destinatari dels objectius i reivindicacions del moviment.

La identitat en els actors col·lectius es pot entendre com el procés de construcció del sentit del moviment, basant-se en un o diversos *atributs* culturals, els quals donen prioritat sobre altres aspectes que puguin donar un sentit a aquests actors. Respecte a la importància de la identitat pels actors que conformen un moviment, el sociòleg A. Giddens afirma que les identitats són fonts de sentit per als mateixos actors, ja que aquestes identitats estan construïdes per ells mateixos mitjançant un procés d'individualització. La construcció de la identitat col·lectiva es val de la història, la geografia, les institucions productives i reproductives, la memòria col·lectiva, els aparells de poder. La construcció social de la realitat es constitueix en un context marcat per la relació de poder. M. Castells distingeix tres tipus d'identitats: la identitat legitimitzadora, la identitat de resistència i la identitat de projecte. Com es manifesten aquestes tres identitats en el moviment contra el PHN i el transvasament del riu Ebre?

La *identitat legitimitzadora*, com a identitat introduïda per les institucions dominants, es constitueix a partir de la vinculació de les institucions de la societat civil i els aparells de poder de l'Estat. En el moviment estudiat, aquesta identitat es manifesta en el paper dels partits polítics, en estar aquests vinculats, per una banda, amb la societat civil, com seria el cas dels partits de l'oposició, i, per altra banda, amb l'aparell estatal, com seria el cas dels partits del govern que han aprovat o donat suport al PHN. Els partits polítics tenen, doncs, un doble caràcter, on els partits de l'oposició jugarien un paper de forces de canvi. Aquest paper seria un element, encara que de forma marginal, aprofitat pel moviment.

La *identitat de resistència*, com a identitat generada pels actors enfront a la lògica de la dominació, condueix, segons el sociòleg nord-americà A. Etzioni, a la formació de comunes i comunitats. Aquestes comunes serien els nuclis on es generaria la resistència i la protesta, que en el cas del moviment estudiat serien les diferents plataformes i grups locals. Aquests canalitzen unes inquietuds de

caràcter històric o geogràfic que, de forma individual, resultarien impossibles de transmetre i que, a més a més constituirien una càrrega molt feixuga per als actors individuals.

Finalment, *la identitat de projecte* es constitueix a partir de subjectes, entesos aquests no com a persones individuals, sinó com actors socials. Alain Touraine defineix clarament a què es refereix quan parla de subjectes:

«Denomino subjecte al desig de ser d'un individu, de crear una història personal, d'atorgar sentit a tot l'àmbit de les experiències de la vida individual (...) La transformació dels individus en subjectes és el resultat de la combinació necessària de dues afirmacions: la dels individus contra les comunitats i la de els individus contra el mercat».⁴

La construcció de la identitat prové d'identitats històricament oprimides. En el moviment contra el PHN, en nombroses ocasions els entrevistats manifesten: «som tan catalans com la resta de catalans». ¿Podem dir que aquestes afirmacions mostren que ha existit una identitat històricament oprimida o, almenys, considerada de *segona* classe? Possiblement, sí. Aquest factor ha estat un factor que el moviment contra el PHN ha sabut canalitzar i que mostren els ciutadans de les Terres de l'Ebre en les seves reivindicacions.

Si el moviment conté elements ecologistes, conté també elements urbans, en estar fortament vinculat al territori i a les poblacions afectades. Pot ser que es tracti d'un moviment social urbà? En primer lloc, cal aclarir que, originàriament, el terme moviments socials urbans comprenia tots els conflictes relacionats amb la gestió i producció de béns i serveis urbans com l'habitatge, els equipaments o la gestió democràtica de la ciutat. Tanmateix, el terme ha sofert variacions, i actualment s'entén com a moviment social urbà, un conjunt de connexions i xarxes socials que tenen lloc en un territori concret. Vejam què és un moviment urbà. Segons M. Castells, els moviments urbans (els processos de mobilització social intencionats, organitzats en un territori determinat, orientats cap a finalitats relacionades amb el que és urbà) se centaven en tres conjunts principals d'objectius: demandes urbanes sobre les condicions de vida i el consum col·lectiu, afirmació de la identitat cultural local i conquesta de l'autonomia política local i la participació ciutadana.

Partint d'aquesta definició, podem extreure els següents elements que apareixen en el moviment estudiat:

4. A. TOURAINE, 1995, cit. a: M. CASTELLS 1997, *La era de la informació*. Economía, Sociedad y Cultura, pág. 32.

- Organització en un territori: el moviment s'organitza i està fortament arrelat amb el teixit associatiu del territori, principalment a les comarques que conformen les Terres de l'Ebre.
- Demandes sobre condicions de vida: les activitats tradicionals com la pesca, l'arròs i el turisme a escala reduïda, són elements que incideixen clarament a les condicions de vida, oposant-se a macroprojectes industrials i contaminants.
- Afirmació de la identitat cultural local: el riu Ebre, com a element simbòlic i d'identitat, i el Delta, conformen aspectes relacionats amb la cultura, l'economia i la forma de viure dels habitants.
- Autonomia política local: la pràctica del moviment i la necessitat d'impulsar noves formes de participació política i d'aconseguir més poder local en els municipis i consells comarcals per decidir quin model de desenvolupament es reivindica.

Es tracta d'un moviment social de nou tipus, que conté elements del moviment ecologista i dels moviments socials urbans, però apareix la pregunta: cap on dirigeix la seva protesta? qui és el *destinatarí* de la protesta? A diferència d'altres moviments socials com el feminista o l'antimilitarista, el moviment que analitzem es dirigeix principalment al sistema politicoadministratiu, en ser aquesta la part del sistema capitalista on es troben les instàncies de poder i, per tant, la capacitat legislativa i executiva (el parlament i el govern), on s'ha aprovat el PHN. És evident que el PHN té implicacions econòmiques directes, però la protesta no es dirigeix cap a interessos empresarials o urbanístics concrets. En segon lloc, el moviment dirigeix la seva protesta al sistema sociocultural, en ser aquest sistema on es produeixen i reproduïxen els valors culturals d'una societat. L'eslògan *per una nova cultura de l'aigua* manifesta clarament aquest objectiu. En última instància el moviment dirigeix les seves accions sobre el sistema econòmic, en denunciar, encara que de forma secundària, el xoc d'interessos existent entre els models d'urbanització turística del territori i el model industrial, especialment en el sector petroquímic imperant al voltant de les Terres de l'Ebre.

Un element clau en el moviment ha estat la construcció de xarxes, element que ha servit des del punt de vista estratègic per organitzar la ciutadania, les associacions, per coordinar accions, a la vegada que ha generat nous àmbits d'acció social. El moviment s'ha organitzat de forma descentralitzada i horitzontal com les assemblees intercomarcals, on la intercomunicació ha estat fonamental.

En l'estudi del moviment contra el PHN s'ha tractat d'analitzar un moviment social *en viu* i sobre el terreny, és a dir, un moviment so-

cial en fase de mobilització i d'expansió. Divergeix d'altres que s'han realitzat un cop el moviment estudiat s'ha institucionalitzat o ha desaparegut. Segons les fases definides per O. Rammstedt (1978), el present estudi analitza quan aquest moviment es troba en l'anomenada fase d'organització, en la qual apareixen noves formes organitzatives, i la divisió entre la denominada *perifèria* del moviment, i la *direcció* del moviment.

Amb l'intent d'aproximació a l'acció col·lectiva i, concretament, al fenomen del moviment social, es tracta d'un dels temes més complexos d'anàlisi sociològica, tant des del punt de vista teòric i conceptual, d'operacionalització de les hipòtesis, com per la dificultat que comporta l'estudi d'un fenomen social inspirat i amb similituds en la perspectiva etnogràfica. Des de la perspectiva teòrica, per la gran quantitat de punts de vista existents: processos interpretatius del fenomen, sobre la mobilització de recursos i l'organització, l'estructura o la construcció d'identitats dels participants. Des de la perspectiva analítica, per les diferents possibles dimensions d'anàlisi d'un moviment social: macro, meso, micro, corresponent cadascun d'aquests nivells d'estudi a diferents aspectes d'un moviment social: estructura, organització, motius individuals. Darrerament han aparegut intents teòrics per vincular els nivells d'anàlisi micro i macro de l'acció col·lectiva en l'anomenada *proteoria*.

Pel seguiment del moviment contra el PHN, es tracta d'una recerca centrada en els aspectes de l'organització, l'estructura i el marc polític en què es desenvolupa i, en el context sociopolític que provoca l'emergència del moviment.

En la fase de preparació del projecte, l'equip d'investigadors va recórrer a la utilització de materials documentals sobre les Terres de l'Ebre, el PHN, les conseqüències ecològiques que comporta i la gestió racional de l'aigua. En aquesta fase prèvia a la recerca es realitzaren els primers contactes amb diferents *informants clau*, per tal de conèixer i rebre informació sobre les dinàmiques sociopolítiques i culturals que es desenvolupaven a les Terres de l'Ebre. A partir d'aquesta fase prèvia, l'equip formula les primeres hipòtesis aproximatives: es tractava d'un moviment molt heterogeni, en el qual convergien discursos alternatius, amb interessos d'actors molt heterogenis que actuen sota principis clarament racionals i d'interès propi. El PHN havia estat l'espurna desencadenant d'un malestar de discriminació i abandonament generalitzat durant moltes dècades, on apareixien sentiments de frustració i privació relatius entre els ciutadans enfront a les seves reivindicacions al poder polític, especialment al poder executiu català. Els inicis del moviment antitransversament s'havien de buscar en diferents mobilitzacions i protestes

ciutadanes recents i d'altres que tingueren lloc en la dècada dels anys setanta.

Es va plantejar la necessitat de realitzar, per una banda, entrevistes amb els líders representants del moviment i els actors participants i, per altra banda, fer un seguiment d'observació mitjançant la participació a les reunions de coordinació del moviment dels grups locals, i de forma especial a les reunions de coordinació intercomarcal.

Tanmateix, per poder observar i fer un seguiment exhaustiu del moviment en les reunions de coordinació, hem hagut d'explicar-ho a les entitats vinculades amb el patrocini del projecte, i definir el nostre paper com a investigadors i deixar clara la nostra postura de recerca enfront dels *informants clau*, per poder accedir a la informació necessària. Els *informants clau* es mostraren receptius, tot i que manifestaren alguna experiència negativa amb algun mitjà de comunicació i algun altre recercador.

Aquesta proposta pot tenir similituds amb l'estratègia d'*intervenció* realitzada per l'equip de científics d'A.Touraine sobre el moviment antinuclear als anys setanta⁵, però també divergències, ja que no s'ha pretès realitzar cap tipus d'*intervenció* en la qual l'investigador hagi actuat, a la vegada, d'«agitador» plenament identificat amb els objectius del moviment.

Atesa la complexitat del tema i el nostre desconeixement de la situació a les Terres de l'Ebre, el primer pas, abans d'iniciar la recerca, va ser connectar amb un *informant clau*. Els avantatges de connectar amb un *informant clau* per a l'estudi d'un fenomen d'aquest tipus són evidents. Tal i com assenyalen Taylor i Bogdan (1986): «constitueixen fonts primàries d'informació, actuant de *protectors* de l'investigador, el presenten a altres persones, responen ells, li diuen com ha d'actuar i l'informen de com és vist pels altres participants». L'*informant clau* ens va ajudar, a més a més, a obtenir una major comprensió del fenomen, i va donar-nos els primers contactes amb els líders dels diferents actors que componen el moviment.

Per analitzar sobre el terreny la presa de decisions i observar les reunions intercomarcals, es va recórrer a l'observació per mitjà de la participació. En l'observació que s'ha dut a terme els investigadors només hem assumit el rol d'observadors, a diferència del mètode etnogràfic, en què l'observador pot observar i també participar. Per dur a terme aquest tipus d'observació participativa, ens vam posar en

5. Estratègia descrita a: A. TOURAINE (1980), *Die Antinukleare Prophetie. Zukunftswürfe einer sozialen Bewegung*, pàgs. 9-16.

contacte amb els portaveus del moviment, als quals se'ls va informar del patronatge de la recerca (Institut d'Estudis Catalans, Associació Catalana Sociologia, i la Fundació Bofill com a entitat finançadora), la presentació del projecte i els objectius, i se'ls va explicar la metodologia i les tècniques proposades i les diferents fases de treball.

La metodologia de l'observació participativa comprenia el fet de poder estar presents a les reunions setmanals de la coordinadora antitransvasament, que tingueren lloc al saló d'actes de l'ajuntament d'Aldea, i a les reunions de coordinació dels grups locals de Barcelona que han tingut lloc a la seu del sindicat CC.OO. a la mateixa ciutat. En el temps de consecució d'aquesta primera fase de presentació dels membres de l'equip, i dels objectius de la recerca, no es detecta cap impediment o obstacle per accedir a la informació. Durant tot el procés d'investigació, paral·lelament, l'equip també ha assistit a diversos actes informatius que han dut a terme diversos representats del moviment, com per exemple la conferència «PHN a debat: repercussions i respostes socials» (Col·legi de Periodistes de Catalunya, 22 maig, 2001)

Una de les dificultats que ha comportat l'estudi és que s'ha tractat del seguiment del moviment durant uns pocs mesos compresos entre maig i octubre del 2001, un període de temps de poc més de sis mesos, que coincideix amb el procés de reflexió dels participants i de les entitats, després de la primera gran manifestació que va tenir lloc a la primavera a Barcelona («a la qual ningú esperava que assistís tanta gent» -segons un representant del moviment-, i que finalment va comptar amb la participació d'unes 200.000 persones), segueix amb el replantejament de les accions i mobilitzacions a partir de l'aprovació del PHN per part del govern central, i finalitza amb l'acord d'impulsar accions coordinades entre la Plataforma de Defensa de l'Ebre i la Plataforma de les Gavarres, aquest últim moviment ciutadà centrat en l'objectiu d'aturar la instal·lació de cables d'alta tensió.

Durant aquest espai de temps, el moviment ha dut a terme importants accions col·lectives en forma de manifestacions, actes populars en diferents municipis de les Terres de l'Ebre, la marxa a Brussel·les, i accions diverses en el riu Ebre. Pel que fa al govern, aquest ha aprovat definitivament el PHN. A partir de la seva aprovació, el moviment ha intensificat les accions de protesta i de mobilització. El curt espai de temps d'anàlisi comporta que la recerca pugui oferir una aproximació limitada a diferents aspectes del moviment centrats en l'anàlisi de l'estratègia dels actors implicats i de l'organització del moviment: orígens, coordinació, organització, tipologia d'actors implicats.

En el desenvolupament metodològic podem distingir tres passos diferenciats: primer, establiment dels criteris de selecció dels representants de les associacions i actors participants en el moviment; segon, elaboració de les categories i variables necessàries per obtenir la informació i, tercer, anàlisi de la informació, de les entrevistes i de les fonts documentals.

Prèviament a la delimitació de l'univers d'actors a analitzar s'ha realitzat un mapa de tots els actors involucrats en el PHN, ja estiguessin a favor o en contra del Pla. En aquest mapa s'han delimitat els actors, per una banda, en els nivells micro (actors comarcals), meso (actors regionals) i macro (actors nacionals i internacionals com la Comunitat de Regants del riu Roina) i, per altra banda, entre actors *socials* i actors *politicoinstitucionals*.

El primer pas ha consistit en la delimitació de l'univers i en la determinació dels criteris de selecció dels actors i els representants de les associacions a entrevistar. A causa del gran nombre d'actors participants i implicats en el moviment, des d'un principi ens hem trobat amb la dificultat d'establir unes categories fiables dels actors participants, ja que comprenen des de grups locals, associacions de tot tipus (esportives, culturals), partits polítics, sindicats, empreses, comunitats de regants i cooperatives i, a títol individual, la participació de ciutadans rellevants, a més a més de ciutadans no organitzats.

En primer lloc, es realitzà un cens i una tipologia de totes les associacions participants en el moviment, establint els següents vuit tipus: ecològiques; universitàries i educatives, veïnals, internacionals, cases regionals, altres associacions, sindicats i partits polítics. D'aquesta tipologia se n'ha dut a terme una segona a partir del criteri d'implicació dels actors, i s'ha arribat a la consideració dels tres tipus següents: 1) actors que formen part del *nucli* —pertanyen als grups locals i a la Plataforma de Defensa—; 2) actors *simpatitzants*; i 3) *participants puntuals* del moviment. Els actors que pertanyen al *nucli*, són els que recolzen de forma activa el moviment i que en són impulsors, que participen regularment en les reunions de coordinació, i que aporten una quota significativa; com a actors *simpatitzants* i *puntuals*, s'inclouen els que participen en el moviment només signant els manifestos i les accions, amb unes quotes d'implicació molts menors.

De totes les associacions pertanyents al *nucli* es va realitzar una tipologia entre les quals es van escollir com a representatives: el Grup d'Estudi i Protecció de l'Ecosistema (GEPEC), l'Associació per a la Defensa de la Natura (ADENC), la Unió de Pagesos, la Comunitat de Regants del Marge Dret i la Comunitat de Regants del Marge Esquerre del riu Ebre.

Com a actors polítics es van escollir els representants, portaveus o altres càrrecs de direcció polítics dels partits amb més representació en els municipis afectats pel transvasament i que han tingut un pes específic i decisiu en l'aprovació o rebuig de l'actual PHN proposat pel govern central: Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC), Convergència i Unió (CiU) i el Partit Popular (PP), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i Iniciativa per Catalunya-Verds (IC-V).

Com a representants de les plataformes del moviment, s'han escollit un portaveu de la Plataforma de Defensa de l'Ebre, un portaveu de Joves en Defensa de les Terres de l'Ebre i representants de les plataformes locals d'Amposta i Ribera d'Ebre.

El segon pas ha estat l'elaboració d'un model d'entrevistes. Es tracta d'entrevistes no estructurades, de modalitat focalitzada. En aquestes, els entrevistadors vam formular algunes preguntes basades en hipòtesis relacionades amb els efectes de la situació concreta. En aquesta fase, es van elaborar tres models diferents de guions d'entrevistes estructurades i focalitzades.

El primer model es va fer per a les entrevistes a persones representants o en llocs de gerència i/o direcció de les associacions. En aquest primer model es dissenyà una tipologia especial per a cadascuna de les dues comunitats de regants existents a l'Ebre. El segon model va ser per a les entrevistes als representants polítics. I, finalment, el tercer model per a les entrevistes als líders del moviment. Segons el model, les entrevistes contenien les categories següents:

a) Entrevistes als representants de les organitzacions i associacions:

1. Organització i funcionament.
2. Objectius respecte al PHN: definició de prioritats, canvis produïts.
3. Representació d'interessos.
4. Relacions amb la Plataforma antitransvasament: vinculació, representació, tipologia territorial i/o temàtica.
5. Perspectives de futur respecte al moviment.

b) Entrevistes als representants polítics

1. Objectius respecte al PHN.
2. Representació: concordança entre les bases i els dirigents respecte al PHN.
3. Relacions externes amb la Plataforma.
4. Posicionament als mitjans de comunicació respecte al PHN.

c) Entrevistes als líders del moviment

1. Motius per participar en el moviment.
2. Origen de la Plataforma o Comitè local al qual representen.
3. Relacions amb altres entitats: treball en xarxa.
4. Evolució i estructura.
5. Perspectives de futur.

Paral·lelament, en aquesta segona fase s'ha iniciat l'observació participativa anteriorment explicada en les reunions intercomarcals. Aquesta es realitzà assistint a determinades reunions de coordinació intercomarcal seguint les pautes següents, dividides en quatre blocs, vinculats amb el marc teòric proposat:

1) Aspectes sobre la composició associativa. Objectiu: establir quants i quins comitès locals influeixen decisivament en el moviment. Pautes d'anàlisi:

- Composició dels grups assistents.

2) Aspectes interns de l'estructura del moviment amb els objectius d'establir el lideratge, i funcionament de la coordinadora i la Plataforma. Pautes d'anàlisi:

- Forma de presa de decisions.
- Relacions externes del moviment.

3) Anàlisi del discurs. Objectiu, construcció quotidiana del discurs:

- Eslògans i manifestos proposats.

4) Estructura d'oportunitat política, amb l'objectiu d'analitzar les relacions amb el sistema polític institucional.

- Reacció enfront les accions i la política governamental.

La tercera fase ha estat d'anàlisi de la informació. En aquesta fase s'ha analitzat la informació obtinguda de les entrevistes i de les fonts documentals, a partir de les tècniques emprades: interactives (observació participant limitada, entrevistes focalitzades) i tècniques no interactives. Dins d'aquestes últimes, s'inclouen: anàlisi de les actes de les reunions, articles apareguts a la premsa, pasquins i documents editats pel moviment, anàlisi d'articles científics sobre les conseqüències del PHN.

A partir dels mètodes i tècniques exposats, s'ha pogut obtenir una informació a tres nivells:

1. Informació general sobre l'estratègia dels diversos actors o associacions participants en el moviment;
2. Informació sobre la dinàmica interna i de l'estratègia de les diferents plataformes locals;
3. Informació personal de les opinions de diversos representants polítics sobre l'actuació del partit que representen respecte al moviment.

2. Marc teòric i conceptual

La proposta del PHN i la consegüent aprovació al Parlament i al Senat ha provocat un dels moviments socials més amplis des del moviment pel 0,7 a començaments de la dècada dels anys noranta, i uns anys més tard, del moviment d'estudiants l'any 2001 amb motiu de la implantació de la controvertida Llei orgànica d'universitats (LOU), moviment circumscrit als àmbits universitaris, exceptuant actes puntuals com poden ser les manifestacions de suport als immigrants a principis de l'any 2001⁶.

En el cas del moviment contra el PHN es tracta d'un complex moviment social format —com veurem— per entitats i actors molt heterogenis (més de tres-cents) i milers de persones.

Una de les premisses d'aquest treball de recerca, de les quals va partir l'equip d'investigadors, va ser que el moviment contra el PHN es tractava d'un tipus de moviment on conflueixen, a més a més de la demanda ecologista, altres aspectes relacionats amb el territori. Entre aquestes reivindicacions podem subratllar aquelles relacionades amb els problemes d'*identitat* (territorial, cultural i/o lingüística) a més a més d'aquelles reclamacions històriques vinculades amb qüestions regionalistes. En aquest nivell, la repartició de la terra, l'estructura social i la gestió de l'aigua de les comarques del delta de l'Ebre han constituït un factor decisiu en l'emergència del moviment.

Partim de la premissa que en aquest moviment convergeixen quatre elements que el conformen i en determinen els objectius:

- a) L'existència d'uns processos culturals concrets.
- b) L'existència d'una estructura política, que ha facilitat la seva estructuració com a moviment.

6. Manifestació que tingué lloc el 4 de febrer de l'any 2001 reivindicant *papers per a tothom* en què participaren milers de persones (10.000 segons la Guàrdia Urbana i 50.000 segons els organitzadors).

- c) L'existència d'una sèrie d'actors socials, que actuen sota uns principis clarament racionals i d'interessos propis diferenciats.
- d) L'existència d'unes *ressourcen* —recursos humans i també econòmics—, que han facilitat l'emergència del moviment.

a) La historicitat és un dels conceptes clau desenvolupats per A.Touraine. Examinem el moviment contra el PHN a partir de la historicitat a causa de l'existència de processos culturals concrets en les Terres de l'Ebre, que han impulsat uns models culturals que han originat el moviment. A les Terres de l'Ebre té lloc un important greuge històric que es manifesta en aspectes com l'existència d'una burgesia amb escàs interès inversor, un repartiment de la terra i dels arrossars de forma molt desigual o la marginalitat respecte a la centralitat de Barcelona, entre altres. Tots aquests elements han promogut l'emergència del moviment contra el PHN. Aquest moviment no sorgeix de forma espontània i irracional, sinó amb unes estratègies concretes per a superar la marginació històrica de les Terres de l'Ebre.

b) L'estructura política, àmpliament analitzada en estudis comparatius europeus realitzats a moviments socials, ha estat un altre element clau per comprendre l'emergència del moviment. Com a estructura d'oportunitat política, ens referim a l'estratègia, accions i respostes que desenvolupa el poder polític en cada cas concret enfront a les reivindicacions ciutadanes. Les formes de definir l'estructura d'oportunitat política comprenen, entre altres aspectes, el grau d'apertura o tancament del sistema polític, és a dir, la capacitat del sistema polític per rebre i acceptar propostes, rectificacions o crítiques i molt especialment el posicionament estratègic dels principals actors que es troben en pugna per obtenir poder en la esfera pública, cosa que es tradueix en el conflicte i el joc estratègic entre el partit del Govern central, el partit del Govern al Parlament de Catalunya i els partits que en aquests moments es troben a la oposició.

En el context del moviment contra el PHN, en un primer moment, tingueren lloc intents de consens entre el Govern de la Generalitat i els agents socials implicats, sense que s'arribés a un acord satisfactori entre els participants a aquesta comissió.

c) L'acció racional dels actors socials implicats és un element determinant, no tant en l'emergència del moviment, sinó en l'actual estructura, l'estratègia i configuració del moviment.

d) L'existència d'uns recursos humans i materials. Com a recursos humans ens referim a l'existència d'un petit grup de membres actius del moviment que han sabut explicar, canalitzar i sintetitzar

les inquietuds d'una gran part de la població. Aquests membres amb un nivell educatiu elevat i provinents principalment de professions liberals han participat anteriorment en altres moviments reivindicatius en les Terres de l'Ebre.

Com a recursos materials ens referim a l'ampli suport d'algunes associacions i organitzacions (Ecologistes en Acció, Greenpeace, CO-AGRET, entre altres) que des de l'inici del moviment han aportat recursos humans, materials i la capacitat organitzativa i mobilitzadora al moviment contra el PHN.

A partir d'aquestes premisses analitzem el moviment des de perspectives i concepcions epistemològiques diferents però que en aquest estudi resulten clarament complementàries: la Sociologia i la Ciència Política.

Des de la Sociologia, centrada en l'acció de l'ésser humà dins un col·lectiu, s'analitza el moviment com un tipus d'acció col·lectiva, concretament d'un moviment social ampli amb formes variables d'organització i d'acció, i, en aquest cas, amb un clar objectiu: *aturar el PHN*. Aquest moviment social està conformat per un conjunt d'actors, organitzacions i ciutadans. Els motius per participar en aquest moviment són molt diversos, ja que comprenen des del sentiment de marginació de les Terres de l'Ebre, fins la necessitat de desenvolupar una *nova cultura de l'aigua*.

Atesa la confusió molts cops existent a l'hora de definir l'acció col·lectiva —a causa de les nombroses manifestacions, accions i moviments socials apareguts en els darrers anys— en primer lloc exposarem de quina conceptualització partim quan ens referim als termes *moviment social* i *actors col·lectius*. El moviment contra el PHN és un moviment social on apareixen aspectes tan diversos com són la defensa del medi ambient, la defensa del territori, reivindicacions regionals, etc.

¿Es tracta d'un moviment ecologista —amb determinats aspectes antimodernistes i romàntics— o d'un moviment regionalista, on apareixen aspectes com la defensa del territori, de la cultura i de la llengua? En aquesta aproximació conceptual, exposarem també què entenem per moviment ecologista i de protesta, com un tipus específic de moviment social.

En primer lloc conceptualitzarem què entenem per moviment social, i seguidament què entenem per moviment ecologista. Definirem el concepte de *moviment social*, des de les perspectives teòriques de J. Raschke i A. Touraine. El polítològ J. Raschke, partint de la hipòtesi desenvolupada per Maslow i del canvi de valors seculars defensada per R. Inglehard, desenvolupa el concepte de moviment social.

Raschke parteix de la premissa de la racionalitat dels moviments socials: «moviment social és un actor col·lectiu mobilitzador, amb una certa continuïtat sobre la base d'una elevada integració simbòlica i una mínima especificació de rols, amb formes variables d'organització i d'acció, i que persegueix l'objectiu d'originar canvis socials profunds, impedir-los o aturar-los» (Raschke 1985:77).

Tanmateix veiem que en la definició anterior no apareixen elements com són la *defensa* enfront a una situació que sorgeix del poder establert. Així doncs, entenem com a moviment social una organització estructurada i identificable, amb una elevada integració simbòlica, que té per objectiu explícit agrupar a membres amb miras a la defensa o a la promoció d'aquests objectius i que pot originar canvis socials o impedir-los.

Pel que fa al concepte *moviment ecologista* partim de la definició de D.Rucht (1996), que entén aquest tipus de moviments com una xarxa de grups i organitzacions no estatals ni governamentals, que tenen com a finalitat aturar la constant explotació, destrucció dels espais i condicions naturals d'un territori i la utilització de tecnologies que comporten riscos incalculats i no avaluats. Per aconseguir aquesta finalitat intenten influir en les relacions socials i polítiques. El moviment ecologista sorgeix, doncs, de posicionaments de defensa de la natura ja iniciats en la dècada dels anys setanta en l'àmbit local, amb propostes de canvi social. El motiu central del moviment ecologista és la percepció dels perills tant des d'un punt de vista local com global.

Si es comparen els moviments ecologistes als països de l'Europa occidental, es pot observar que aquests moviments ecologistes han obtingut notables èxits, però també contratemps que es manifesten de forma paradoxal: a) creixement i estabilització, b) tematització i reconeixement, c) reconeixement a l'efecte d'influir en la confecció de la política ecològica institucional. Per altra banda, tot i l'objectiu de millorar l'entorn natural, el moviment ecologista europeu es troba en una situació de clar escepticisme enfront les solucions ecològiques i mediambientals proposades pels governs.

A Catalunya cal diferenciar alguns trets propis. Ha tingut lloc un important creixement de grups ecologistes i de constitució de xarxes, i s'han creat centres de recerca sobre temes ecològics i mediambientals. Tanmateix, l'estabilització encara no s'ha aconseguit plenament al no existir cap grup suficientment fort per aglutinar els altres, però s'ha assolit un important reconeixement social. La majoria de partits polítics o bé han format coalició amb grups polítics, partits i col·lectius ecologistes i verds, o bé han introduït elements ecologistes en les seves campanyes electorals. Com a exemples del suport

social i ciutadà de les demandes ecologistes, cal mencionar la manifestació que sota el lema *Per una nova cultura de l'aigua. No al Pla Hidrològic Nacional i al transvasament de l'Ebre* que va tenir lloc a Barcelona, i que va reunir més de 120.000 persones (*El Periódico*, 26 febrer, 2001). Quant al tercer aspecte, les polítiques ecològiques, el govern de la Generalitat amb prou feines ha introduït aquest aspecte en les seves polítiques, cosa que ha provocat el sorgiment de nombroses protestes i petits moviments ecologistes arreu de Catalunya.

Des de la Ciència Política s'analitzen els moviments socials a partir d'un complicat joc d'interessos contraposats en el quals intervenen un important nombre d'actors de formació, àmbit d'actuació, rellevància social i política i procedència molt heterogènies, i amb uns interessos molt diversos i contraposats. Aquests actors es poden aglutinar bàsicament en dos blocs enfrontats. Per una banda, els actors que es manifesten clarament a favor del PHN, com són les administracions central i autonòmica i els partits respectius que estan en el govern central i autonòmic. Per altra banda, un ampli i heterogeni conjunt d'actors, amb interessos diversos, que tenen com a punt de partida el rebuig del PHN.

Des de la Ciència Política s'analitzen els moviments socials a partir també de la seva influència en el sistema polític i a partir dels objectius polítics d'aquests moviments. Un tipus específic de moviments polítics el constitueixen els moviments nacionalistes i/o regionalistes. Sense voler aprofundir en la temàtica dels moviments nacionalistes i/o regionalistes europeus, estudiats des de nombrosos punts de vista teòrics (D. Gerdes, F.V. Krosig, E. Hobsbawn, X. Aierdi, J.J. Linz, F. Hernandez, F. Mercadé), ja que sobrepasa l'objectiu d'aquesta recerca, definim de forma aproximativa per moviment regionalista els moviments socials que amb freqüència impliquen el desenvolupament de nous aspectes de la identitat dels seus membres. Les seves reivindicacions se centren en qüestions de caràcter històric, cultural i simbòlic, relacionades amb problemes de no reconeixement o de la negació de la identitat dels seus membres. Aquest tipus de moviment es troba relacionat amb símbols, amb sentiments de pertinença a un grup determinat i amb significats que contribueixen a donar sentit a la seva vida quotidiana, i es construeix de forma col·lectiva. Un element desencadenant d'aquest moviment el constitueix l'existència d'un centre i una perifèria en els estats nació, o dintre d'aquests en la seva divisió territorial, on les decisions i el poder econòmic i polític es troben concentrades en el centre.

En el moviment contra el PHN apareixen elements de marginalitat històrica i abandonament respecte a la centralitat de Barcelona o a les inversions que s'han concentrat en altres comarques catalanes,

com deixen ben clar els lemes *defensem les Terres de l'Ebre* o *contra la marginalitat de les nostres terres*.

Veiem necessari definir també el concepte de grup d'interès, ja que alguns dels actors participants en el moviment actuen com a tal. Per definir grup d'interès ens basem en la definició de J.M. Vallès (2000:32): «associacions voluntàries que tenen com a objectiu principal influir sobre el procés polític, defensant propostes que afecten els interessos d'un sector determinat de la comunitat». Els grups d'interès, doncs, proposen participar en l'elaboració de les decisions polítiques relacionades amb els interessos del sector però sense assumir les responsabilitats institucionals.

Finalment, creiem necessari clarificar un concepte que ha aparegut en nombroses ocasions durant la investigació empírica, en el context de definició de les relacions de poder en les comarques de l'Ebre per part dels entrevistats i al qual fem referència en les conclusions d'aquest treball. Es tracta del concepte de *caciquisme* emprat per definir determinats grup i persones que tenen uns privilegis a l'hora d'exercir el poder.

Com a caciquisme entenem l'existència de tot tipus de personalització arbitrària i abusiva del poder a partir del control de recursos (ja siguin aquests institucionals, relacions privilegiades o de propietat), per part d'una persona, i que aquesta tingui un cert grau de poder per exercir-lo en profit propi o del seu grup.

2. L'acció col·lectiva

Com s'ha exposat, partim de la premissa que en aquest moviment social convergeixen quatre elements diferents que el conformen, cadascun dels quals es basa en estudis previs diferenciats. A la literatura científica sobre els moviments socials i l'acció col·lectiva sorgeixen punts de vista teòrics interpretatius basats en diferents hipòtesis, i diferents àmbits d'anàlisi que se centren en determinats aspectes. Aquests poden resumir-se en l'anomenada perspectiva microsociològica i la perspectiva macrosociològica, àmbits d'anàlisi molts cops entesos de forma contraposada a les ciències socials, tot i els recents intents de síntesi (C. Offe, 1973, 1977; A. Giddens, 1979; E. Mingione, 1993). La perspectiva microsociològica comporta diferents supòsits teòrics i metodològics i fa referència als processos emmarcadors que possibiliten l'acció col·lectiva, i especialment als esforços realitzats per grups de persones amb la perspectiva de formar i forjar identitats i formes compartides d'entendre i de considerar el món que els envolta i a elles mateixes, que legitimin i impulsin cap a l'acció col·lectiva.

L'estudi d'aquesta perspectiva ha estat encertadament estudiada des dels aspectes de la *identitat* dels participants en un moviment (A. Melucci), i a partir de l'estudi sobre l'anàlisi dramàtica d'E. Goffman⁷. La recerca que es porta a terme no analitza els aspectes referents a la motivació dels membres a participar en accions de protesta col·lectives.

La perspectiva macrosociològica interpreta el fenomen dels moviments socials bàsicament a partir de tres punts de vista teòrics diferents: primer, *l'anomenada estructura d'oportunitat política* (S. Tarrow, H.P. Kriesi); segon, les formes d'organització i tercer, els processos col·lectius d'interpretació, atribució i construcció social que es troben entre l'oportunitat i l'acció. Cal tanmateix indicar que en els darrers temps s'estan donant unes influències mútues entre les visions teòriques esmentades.

Des de la perspectiva macrosociològica, anem a veure a continuació els quatre punts de vista teòrics per analitzar l'acció col·lectiva utilitzats en aquest estudi, cadascun dels quals es basa en estudis previs diferenciats:

- a) L'estructura política, analitzada per H.P. Kriesi.
- b) Existència d'actors racionals que es mouen per principis racionals, i que el marc teòric de l'elecció racional intenta explicar.
- c) La historicitat, desenvolupada per A. Touraine.
- d) El marc explicatiu de la mobilització de recursos a partir d'estudis previs realitzats per McCarthy i Zald.

a) L'estructura política. *L'estructura d'oportunitat política* fa referència a l'estructura i les constriccions políticsocials que els moviments socials han d'afrontar. Aquest punt de vista parteix de les premisses segons les quals el sorgiment dels moviments socials és degut a canvis en l'estructura institucional o en les relacions informals de poder d'un sistema polític nacional donat, és a dir, determinats factors polítics tenen un paper clau en l'èxit o el fracàs de la mobilització. Aquest fet es produeix especialment en els moviments que participen institucionalment en els debats polítics que es produeixen.

En la sociologia nord-americana, els primers estudis parteixen de l'anàlisi de la relació i de la interacció entre política institucionalitzada i moviments socials (Charles Tilly, 1978; Sydney Tarrow,

7. E. GOFFMAN, (1974), *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*

1983). A partir d'aquests primers estudis s'ha pretès explicar el sorgiment dels moviments socials a partir dels canvis en l'estructura institucional o en les relacions informals de poder d'un sistema polític en un país concret.

En l'anomenada escola europea, els estudis se centren en les diferències entre l'estructura, l'amplitud i l'èxit aconseguit per moviments similars (Tarrow, 1989) i les diferències en les característiques polítiques dels estats nacionals en els quals s'inscriuen (Kriesi, 1992). A manera de síntesi, ambdós autors defensen que els moviments socials i les revolucions adopten una forma o una altra en funció de l'àmplia gamma d'oportunitats i construccions polítiques pròpies del context nacional en el qual s'inscriuen.

Dins d'aquesta hipòtesi teòrica, diversos autors analitzen l'evolució organitzacional dels moviments socials organitzats o nous moviments socials (a partir d'ara, *moviments socials organitzats*, segons la nomenclatura utilitzada per H.P. Kriesi⁸). Aquesta depèn de molts factors, alguns d'ells intrínsecs als mateixos moviments socials organitzats i d'altres que són aliens a la mateixa estructura dels moviments socials organitzats. D'entre els factors interns que influeixen en l'estructura dels moviments socials organitzats podem destacar el tipus de moviment que són —instrumentals, subculturals, contraculturals— i la dinàmica organitzativa interna que desenvolupen per assolir els seus objectius.

Els factors externs que determinen l'organització estructural dels moviments socials organitzats també són múltiples. Entre aquests podem distingir el nivell de desenvolupament econòmic dels països on desenvolupen les seves activitats, els paràmetres culturals que prenen com a referència i, sobretot, els factors polítics que envolten la seva activitat. En aquesta presentació es farà referència a la influència d'aquests últims factors en el desenvolupament dels moviments socials organitzats.

H.P. Kriesi⁹ exposa, sota la denominació d'*estructura d'oportunitat política* (EOP), la influència dels factors polítics que els moviments socials organitzats en la seva formació i desenvolupament. Kriesi parteix de la base que les EOP disposen de tres dimensions:

- 1) L'estructura formal institucional d'un sistema polític i els procediments que hi tenen lloc.

8. KRIESI, H.P. «La estructura organizacional de los nuevos movimientos sociales en su contexto político», dintre de McADAM, D. i altres, *Movimientos sociales: perspectivas comparada* Ed. Istmo, Madrid, 1999 (pàg. 221)

9. *Op. cit.* (pàgs. 231-232)

- 2) Les estratègies que s'adopten enfront dels que qüestionen el sistema.
- 3) Les configuracions de poder rellevants en la confrontació amb els contestataris.

Aquests indicadors assenyalats per Kriesi determinen la força de l'Estat enfront dels moviments socials organitzats i, consegüentment, la capacitat d'acció i consecució d'objectius dels moviments socials organitzats respecte de l'Estat.

Partint de les dues primeres dimensions, Kriesi elabora una tipologia en la qual es determina quins són els escenaris estàtics en què es donen els conflictes entre l'Estat i els moviments socials organitzats. L'escenari estatal defineix el desenvolupament del conflicte, ja que delimita o permet l'accés d'aquests al sistema polític. L'última dimensió explicaria quina és la dinàmica en què es mouen els conflictes entre l'Estat i els moviments, és a dir, com les variacions de poder dintre l'Estat —o fins i tot la combinació d'aquests— defineixen l'evolució dels mateixos conflictes. Aquesta dimensió està en gran mesura vinculada amb allò que coneixem com *sistema de partits* i en les relacions que generen els mateixos partits polítics amb els moviments socials organitzats.

b) L'anàlisi de l'acció col·lectiva des de la perspectiva teòrica de l'elecció racional s'ha realitzat bàsicament des de la Ciència Política. Aquesta perspectiva teòrica no està lliure de controvèrsies, que es manifesten amb els nombrosos defensors i detractors que té. Els defensors argumenten que la teoria de l'acció racional constitueix una alternativa a les diferents teories existents (Elster, 1986). Per altra banda, els crítics consideren aquesta teoria com a mecanicista, i en definitiva, com un model explicatiu de l'ordre establert, semblant al que representa en el seu moment el funcionalisme de T.Parsons. En aquest sentit, argumenten que la realitat social no es pot *encotillar* per unes proposicions *universals*, sinó que és el producte de l'individu en interacció constant amb altres individus.

L'anàlisi dels moviments socials des de la Ciència Política deriva directament de l'economia, al considerar els fenòmens socials i l'acció humana directament vinculada als costos que aquesta comporta. Es parteix de la premissa que els individus realitzen les seves accions a partir d'una racionalitat basada en incentius —costos i beneficis— que portarà cap a l'esmentada acció. Aquest punt de vista ha estat bàsicament desenvolupat pels treballs de Mancur Olson (1965). M.Olson es basa en la teoria de l'acció racional per explicar els motius que tenen els individus per emprendre accions col·lecti-

ves. Parteix de la premissa que els individus participen en una acció per a produir un bé comú. Tanmateix, hi ha individus que no realitzen l'esforç de participar activament en les accions, tot i que tanmateix se n'aprofiten dels resultats (el problema del *free-rider*, *gorrón* o *gorrer*).

Dins de la perspectiva racional, es parteix de la hipòtesi que la conducta dels ciutadans és purament racional a l'hora de votar un partit determinat, si els ciutadans veuen que aquest partit els portarà algun benefici directe. Tanmateix, aquesta última teoria prové de l'anomenada escola nord-americana.

Des de la Sociologia, la teoria de l'acció racional no està tan vinculada als aspectes economicistes, sinó més aviat les arrels sociològiques parteixen de la sociologia de M. Weber, i per tant no ha tingut tanta difusió. Aquest punt de vista ha estat desenvolupat pels estudis de Homans¹⁰ i Blau¹¹ i, recentment per Boudon (1998) i Coleman (1992).

d) La historicitat. En el moviment contra el PHN apareixen elements de la historicitat. L'estudi de la historicitat dels moviments socials ha estat bàsicament desenvolupada per A. Touraine¹². Segons Touraine, la vida social és una xarxa d'accions conflictives i sobretot de moviments socials. Així, desenvolupa la seva teoria en el context de la societat de consum o programada.

Per entendre quin paper hi juguen, cal remuntar-se al pas de la societat industrial a la societat de consum. A la societat industrial, l'individu era una peça més del sistema social i quedava reduït a racionalitat. La transició cap a la societat de consum donarà pas a una nova modernitat on la capacitat de subjectivació de l'individu permetrà interpretar-se a ell mateix i al que l'envolta. Aquesta nova capacitat d'interpretació deixarà d'estar guiada pels instruments de control social i farà que s'enfronti, fins i tot, a aquests instruments. La resposta col·lectiva a allò que serà en definitiva la recerca de la pròpia identitat és el que Touraine anomena nous moviments socials. Aquests tenen com a objectiu l'enfrontament al sistema de poder existent per aconseguir el control dels recursos més importants d'una societat i de la historicitat. Aquest terme és entès com un conjunt de models culturals per als quals una societat produeix les seves normes en els dominis del coneixement, la producció i la moral.

10. HOMANS, George (1958), «Social behavior as exchange», *American Journal of Sociology*, núm 62, pàgs. 597-606.

11. BLAU, Peter M. (1964), *Exchange and Power in Social Life*. Nueva York: Wiley.

12. TOURAINE, A. (1978), *Introducción a la sociología*, Ariel.

L'acció col·lectiva que aquests actors desenvolupen no és fruit de la mobilització d'unes masses desorganitzades i que, com alguns autors han descrit, responen a uns determinats líders carismàtics. Ans el contrari, és necessari que els seus membres es trobin units per una experiència social comuna, encara que amb la necessitat d'unes *elits* que tindran una funció reivindicativa d'un sistema alternatiu que s'imposa al sistema de poder vigent. Segons Touraine, aquestes *elits* reivindicatives normalment estan formades pels membres més qualificats del moviment. És per això que aquests sorgiran amb més facilitat a les universitats i a les grans organitzacions de producció on existeixen un important nombre de professionals i experts que disposen d'una autonomia professional.

c) La mobilització de recursos. L'enfocament de la mobilització de recursos *resource mobilization approach* ofereix un marc explicatiu sobre el paper de les organitzacions i els actors col·lectius per definir les mobilitzacions. La planificació organitzativa significa que les tàctiques d'aquestes organitzacions no tenen la seva base en aparicions emocionals de ciutadans frustrats, sinó en càlculs conscients sobre la forma d'aconseguir millor els objectius de l'organització.

3. El treball de camp

El treball de camp inclou dos nivells diferents: per una banda, entrevistes estructurades i, per altra banda l'observació, encara que de forma no participativa. El nombre d'entrevistes s'ha dividit de la forma següent: representants a entitats *centrals* del moviment; representants a entitats *perifèriques* del moviment; representants polítics i portaveus de plataformes locals:

Entitats *centrals*:

1. Grup d'Estudi i Protecció de l'Ecosistema (GEPEC)
2. Unió de Pagesos
3. Comunitat de Regants del Marge Dret del Riu Ebre
4. Comunitat de Regants del Marge Esquerre del Riu Ebre

Entitats *perifèriques*:

5. Associació per a la Defensa de la Natura (ADENC).

Actors polítics (portaveus):

6. Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC)
7. Convergència i Unió (CiU)

8. Partit Popular (PP)
9. Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)
10. Iniciativa per Catalunya- Verds (IC-V)

Plataforma del moviment:

11. Portaveu de la Plataforma de Defensa de l'Ebre;
12. Portaveu de Joves en defensa de les Terres de l'Ebre;
13. Representant de la Plataforma local d'Amposta;
14. Representant de la Plataforma local Ribera d'Ebre.

Observació:

15. Reunió Unió de Pagesos;
16. Xarxa *Nova Cultura de l'Aigua*, 13 novembre 2001;
17. Reunió intercomarcal, 20 juny 2001;
18. Reunió intercomarcal, 27 juny 2001.

Conferències:

19. *El moviment contra el PHN*. Col·legi de Periodistes de Barcelona, 22 de maig 2001.

Les entrevistes es van realitzar entre els mesos de maig i setembre de 2001, i l'acceptació entre els representants i líders escollits va ser positiva. Es va realitzar també una entrevista grupal a la Unió de Pagesos. Pel que fa a l'apartat de l'observació participant, s'inclou l'assistència a les reunions intercomarcals, amb la identificació personal, ja que prèviament s'havia anunciat i pactat telefònicament amb un dels líders del moviment la nostra assistència a la reunió. Tanmateix aparegueren problemes a la reunió de la Xarxa per la Nova Cultura de l'Aigua, on algunes de les associacions assistents van plantejar-se la possibilitat de fer-les a porta tancada en el futur. Es va proposar exposar a tots els representants assistents a la reunió la presència d'un investigador perquè tots en tinguessin constància.

4. Origen i desenvolupament del moviment

El desenvolupament i l'aprovació del Pla Hidrològic Nacional (PHN) proposat pel Partit Popular, del qual se'n va presentar el primer avantprojecte al Consell Nacional de l'Aigua al setembre de 2000 —aprovat pel Parlament espanyol al maig de 2001 i pel Senat al juny de 2001—, ha estat l'espurna que ha aixecat a les comarques del sud de Tarragona cap a una mobilització social que arrossega profundes

arrels, on intervenen motius de caire molt diferent: històrics, culturals, polítics, socials i ecològics, entre altres.

Per començar a fer una cronologia del moviment que en els últims anys s'ha desenvolupat a aquestes comarques, hem de remuntar-nos a finals de la dècada dels anys setanta, època en què es van iniciar els primers moviments socials contra grans projectes estatals d'infraestructures a les comarques de l'Ebre. El dia 28 d'agost de 1977, la Comissió Mixta de la Ribera d'Ebre va convocar la primera mobilització contra la concessió d'aigües del riu pel sistema de refrigeració dels reactors nuclears d'Ascó. Aquestes primeres manifestacions només van aconseguir agrupar unes 3.000 persones, mentre que altres mobilitzacions contra la instal·lació d'infraestructures energètiques recolzades per l'Estat a altres punts de la península mobilitzaven centenars de milers de persones –un exemple d'això va ser la manifestació convocada per aturar la construcció de la central nuclear de Lemoniz, al País Basc, que va aplegar unes 250.000 persones. Les mobilitzacions i manifestacions convocades a les Terres de l'Ebre i a les comarques limítrofes quedaren aïllades de les mobilitzacions que es van organitzar a la resta d'Espanya. Si ens preguntem el perquè d'aquesta manca de mobilitzacions a les Terres de l'Ebre, podem apuntar que queden en bona mesura explicats pels motius següents ¹³:

- la manca de sensibilització en els medis universitaris,
- el desinterès dels partits polítics de l'esquerra parlamentària,
- la repressió aplicada a causa de la contestació als ajuntaments afectats, així com el caciquisme dominant a les comarques,
- les pressions exercides per les companyies elèctriques i els grups bancaris sobre els mitjans de comunicació.

Amb les mobilitzacions a les Terres de l'Ebre aturades durant gairebé una dècada, a finals de l'any 1989 reneix al territori un primer moviment contra els transvasaments planejats per al riu Ebre. L'organització que va encapçalar aquest moviment es va denominar *Coordinadora Antitransvasament*. Aquesta entitat, formada principalment per gent de diferents pobles de les Terres de l'Ebre, es creà amb el principal objectiu d'evitar el transvasament de 30 m³/s de l'Ebre cap al Pirineu Oriental que pretenia portar a terme la Generalitat de Catalunya amb el suport del Ministerio de Obras Públicas y Urba-

13. GARCIA, X., REIXAC J., VILANOVA S. (1979). *El combat ecologista a Catalunya*. Edicions 62. Barcelona.

nismo (MOPU). Per als fundadors de la Coordinadora, aquest mini-transvasament tenia com a únic objectiu concentrar encara més la indústria i l'activitat econòmica catalana a l'entorn de Barcelona i la seva zona d'influència.

L'entitat recolzava en dos principis fonamentals:

- No als transvasaments de cap tipus;
- L'aigua no és negociable, els recursos naturals s'han d'utilitzar allà on són.

Posteriorment, l'any 1992, amb l'ampliació dels seus objectius i activitats, van incloure'n un tercer:

- Gestió racional dels recursos naturals. Aquesta premissa posteriorment es va transformar en el discurs que ara coneixem com *Nova cultura de l'aigua* i del qual parlarem més endavant.

La Coordinadora, com a entitat, va organitzar diverses mobilitzacions: manifestacions a Tortosa, concentracions davant el Parlament de Catalunya, entre altres, encara que la participació ciutadana a aquestes mobilitzacions va ser sempre bastant limitada.

L'any 1995 es va fundar a Tortosa, per suggeriment de Greenpeace i la Coordinadora de Organizaciones de Defensa Ambiental (CODA), una entitat denominada Coordinadora de Afectados por Grandes Embalses y Trasvases (COAGRET), que agrupa tots aquells col·lectius arreu del territori espanyol afectats per aquest tipus d'infraestructures hidràuliques. La Coordinadora Antitransvasament participa activament dintre d'aquesta entitat. La COAGRET va encunyar el terme de *Nova cultura de l'aigua*, sota el qual s'ha fundat també una editorial. Aquesta filosofia que recolza en diferents alternatives sobre la gestió hidràulica ha estat determinant en el posterior desenvolupament del moviment contra el PHN. També van posar-se en contra del PHN plantejat pel Govern socialista, i defensat per Josep Borrell, en aquell moment Ministre d'Obres Públiques i Urbanisme.

En un principi, la Coordinadora va evitar el minitransvasament de l'Ebre, però com a organització no es va dissoldre, sinó que va continuar funcionant encara que sense cap transcendència pública. Finalment, el transvasament es va realitzar en part, i va arribar a la ciutat de Tarragona, mitjançant un pacte al qual es va arribar amb les Comunitats de Regants del Delta de l'Ebre. El que no es va desenvolupar, però, va ser el PHN defensat pel Govern socialista.

A l'estiu del 2000 apareix la notícia que el PP vol desenvolupar un nou PHN que afectaria profundament totes les Terres de l'Ebre: el

transvasament d'aigua del riu Ebre cap a les províncies del sud d'Espanya. La Coordinadora comença a mobilitzar-se de nou a partir d'una sèrie de trobades a Amposta amb l'objectiu d'organitzar tots els pobles de les comarques de l'Ebre en un moviment unitari que lluités contra aquest projecte de PHN que volia desenvolupar el Govern Central amb el suport de la Generalitat de Catalunya. Ràpidament s'afegeixen centenars de persones a aquestes trobades i es constitueix el que coneixem en l'actualitat com a Plataforma en Defensa de l'Ebre (PDE) el dia 15 de setembre del 2000. En certa mesura, va ser un moviment que va sorgir d'una manera espontània a Tortosa, encara que a poc a poc, amb el suport de la gent que s'hi anava apuntant (van ser 260 persones el primer dia i 140 el següent) i de les entitats que van adherir-se al manifest fundacional, per configurar un moviment que comença a estructurar-se entorn a un objectiu comú. Es va fundar amb aquest nom en prendre la decisió de formar un moviment que parlés en positiu de la lluita que es volia encetar en aquell moment, defensant postures alternatives en l'àmbit mediambiental i regional. Així, es va creure convenient que el nom del moviment no contingué cap terme *anti* o *contra* ja que podria ser perjudicial per a la seva imatge pública.

A poc a poc, la PDE va anar assumint un paper protagonista en les mobilitzacions organitzades per protestar contra un PHN amb el qual gairebé ningú a les Terres de l'Ebre estava d'acord. Tots els que estan dintre d'aquesta plataforma, o la recolzen des de fora, estan contra el PHN per diferents raons: per motius purament econòmics, per motius estrictament ecològics o per motius de defensa de la terra i la identitat. En aquest sentit, la PDE ha aconseguit establir un moviment social amb membres de diverses procedències i diferents raons per mobilitzar-se, però amb un mateix objectiu: aturar el transvasament de l'Ebre.

La principal característica de la PDE és l'heterogeneïtat dels seus components. Els membres de dret de la Plataforma són persones a títol individual coordinats en grups locals i comarcals, que a més a més integren les diverses comissions de treball que permeten que la PDE tiri cap endavant. La Plataforma, a l'hora de fer públic el *Manifest Constituent de la PDE*, va tenir el recolzament de més de 300 entitats de diferent caire: sindicats, partits polítics, associacions ecologistes, ajuntaments tarragonins de les Terres de l'Ebre, Plataformes locals i comarcals, associacions de joves i d'universitaris, etc. Moltes d'aquestes entitats també s'han manifestat contra la llei del PHN com a grups individuals, sense vincular-se directament amb la PDE, mitjançant manifestos, actes propis, al·legacions diverses davant les institucions públiques, etc. Amb el pas de temps i els esdeveniments,

s'han anat afegint altres entitats i organitzacions al suport donat al manifest i a la postura adoptada per la Plataforma. Totes aquestes entitats —tant en les seves mobilitzacions recolzant la Plataforma com a les seves actuacions com a entitats pròpies— tenen un objectiu comú: evitar el transvasament del riu Ebre cap a les províncies del sud d'Espanya, afectades per una important mancança d'aigua, encara que a les seves mobilitzacions sempre parlin d'estar en contra del PHN en general. S'ha de dir, però, que algunes plataformes comarcals es van afegir en aquell moment a les demandes del moviment contra el PHN i van donar-hi suport perquè van pensar que si unien aquesta lluita amb les seves pròpies lluites territorials (mapa eòlic, ENRON), que, per altra banda, són reivindicacions amb més antiguitat que no pas les relacionades amb el PHN, es podrien recolzar mútuament i tenir més pes a l'hora d'organitzar actes i mobilitzacions en defensa de les comarques del sud de Tarragona, intentant crear un front comú d'autodefensa i transformant ambdues lluites en una de comuna en defensa del territori i de la identitat de les comarques de les Terres de l'Ebre i el Sud de Tarragona. Sorgeix, doncs, un objectiu comú a partir de problemàtiques diferents, que uneix l'àrea del sud d'aquesta província, amb la creació d'una solidaritat territorial i una identitat comuna, que permeten encetar una lluita de defensa del territori. En aquests moments la lluita contra la implantació de la central tèrmica més gran d'Europa ha finalitzat, ja que aquesta no s'instal·larà finalment gràcies a la lluita de les comarques afectades per aquesta i l'aprovació, el març de 2001, d'una proposta al Parlament de Catalunya que rebutjava aquesta instal·lació. Per altra banda, la lluita contra els diferents parcs eòlics que es volen distribuir per les comarques del sud de Tarragona, ha estat, durant un temps, en punt mort, però ara torna a revifar-se a causa de les diferències existents entre organitzacions ecologistes, plataformes de defensa comarcals i moltes de les autoritats locals i comarcals, per una banda, i el govern autonòmic de la Generalitat, per l'altra, que vol implantar un mapa eòlic propi rebutjant les propostes fetes per aquestes entitats en un intent d'arribar a un mapa eòlic consensuat.

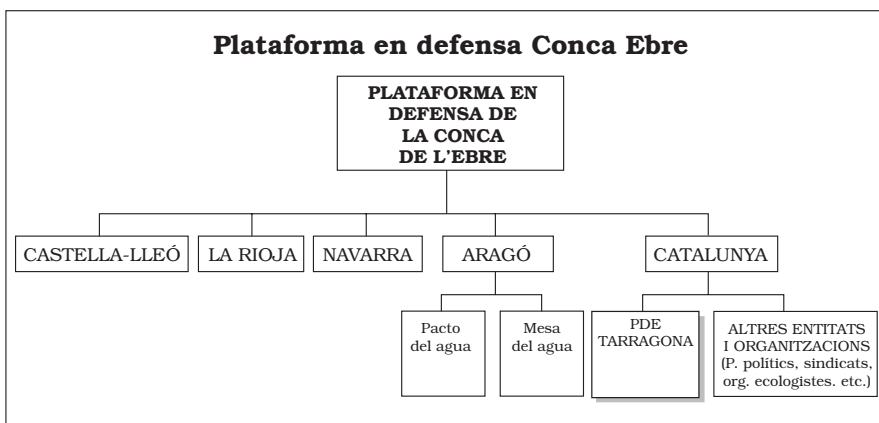
Respecte a l'organització de la Plataforma, no podem dir que aquesta compti amb un cap visible que actuï com a únic portaveu i dirigent de l'entitat i del moviment, sinó que són diverses les persones de la Plataforma que actuen com a portaveus d'aquesta davant les administracions i l'opinió pública. El funcionament intern de la PDE es planteja mitjançant reunions intercomarcals dels diferents grups i plataformes locals, on s'integren molts dels participants al moviment. A les reunions intercomarcals es reuneixen els representants d'aquests grups, que representen la majoria de membres de la

PDE i el moviment. El funcionament de les intercomarcals és, segons la PDE, assembleari, i són poques les vegades que voten per prendre decisions, que en general són consensuades entre tots els representants. A més a més, la Plataforma s'ha coordinat amb altres associacions catalanes i nacionals a l'hora d'organitzar activitats i mobilitzacions contra el PHN d'àmbit nacional, com poden ser les diferents plataformes arreu de la Conca de l'Ebre que estan contra el transvasament, ja que aquest moviment no es dona només a Catalunya i a les Terres de l'Ebre: hi ha diverses comunitats autònomes que també estan en contra del PHN i el transvasament del riu Ebre, com són: Castella i Lleó, La Rioja, Navarra i Aragó. Conjuntament, aquestes Comunitats formen la denominada Plataforma en Defensa de la Conca de l'Ebre (vegeu el quadre 1).

A més a més, com ja s'ha comentat anteriorment, la PDE participa activament en les mobilitzacions organitzades per altres entitats i plataformes territorials (de Tarragona, com les plataformes de la Ribera d'Ebre i el Priorat; de Girona, com la plataforma de Les Gavarres), donant-hi suport actiu, igual que aquestes organitzacions i entitats han fet quan la PDE ho ha necessitat. De fet, amb la Plataforma de les Gavarres va segellar públicament un pacte de col·laboració entre ambdós moviments. D'aquesta manera, dos dels conflictes socials amb més rellevància dels últims anys a Catalunya s'han donat la mà per donar-se suport mútuament sense cap tipus de reserves, fins i tot per organitzar mobilitzacions conjuntes (*El País*, 19/11/01).

Quadre 1.

Membres de la plataforma en defensa de la Conca de l'Ebre



Font: Elaboració pròpia

La Plataforma ha organitzat, conjuntament amb altres entitats de diferents comunitats autònomes, actes i mobilitzacions a diferents punts del territori espanyol sota el lema *Volem futur. Stop transvasament del Pla Hidrològic* per protestar contra el PHN i, més específicament, contra el transvasament de l'Ebre. El primer d'aquests actes va ser una manifestació convocada a Saragossa el dia 8 d'octubre del 2000 i on, segons els organitzadors, van reunir-se unes 400.000 persones. Segons la Policia Local, el nombre de manifestants va estar al voltant dels 300.000. Posteriorment s'han organitzat altres manifestacions a Saragossa (el 12 de novembre del 2000 i el 7 d'octubre del 2001, aquesta última per commemorar el primer aniversari de la primera manifestació multitudinària contra el PHN), a Madrid, l'11 de març de 2001, on es va aconseguir reunir a 400.000 persones, segons els organitzadors (200.000 persones segons la premsa i 120.000 persones segons la Policia Local). Una altra manifestació important va ser la que es va organitzar a Barcelona el dia 25 de febrer del 2001, on es van congregar —sempre segons els organitzadors— unes 250.000 persones. Les últimes grans mobilitzacions convocades fins al moment contra el PHN i el transvasament de l'Ebre van tenir lloc el dia 10 de març del 2002, on es van congregar entre 25.000 i 30.000 persones a la plaça del Pilar de Saragossa i entorn a les 400.000 persones al centre de Barcelona, segons les xifres reconegudes pels convocants de les mobilitzacions. Segons la Delegació de Govern a Saragossa, van ser 5.000 persones a Saragossa i segons la Guàrdia Urbana, la manifestació de Barcelona aconseguí reunir 150.000.

Com a Plataforma de les Terres de l'Ebre, independentment de la seva aliança amb altres plataformes antitransvasament, la PDE, juntament amb altres entitats i organitzacions, ha convocat diferents mobilitzacions d'abast local i comarcal, la primera de les quals va tenir lloc a Amposta el 29 d'octubre del 2000, on es van aconseguir reunir aproximadament a 18.000 persones i una segona a Móra d'Ebre i Móra la Nova el dia 4 de febrer del 2001, on van manifestar-se —segons els organitzadors— unes 25.000 persones. El dia 29 d'abril del 2001 també es van convocar dues manifestacions paral·leles a Amposta i Tortosa sota el lema *Lo pacte PP-CiU eixuga lo riu*. Una de les últimes manifestacions més importants d'àmbit local va ser a Deltebre el dia 17 de febrer del 2002. A més a més, s'han realitzat altres manifestacions periòdiques tant a Amposta com a Tortosa, tallades de carreteres (per exemple, tallada de la N-340 a l'altura d'Alcanar, a Tarragona, el dia 3 de desembre del 2000 per demanar la retirada del PHN) i actes festiweivindicatius, com la jornada amb manifestació i concert contra el PHN convocada a Tortosa el 6 d'oc-

tubre del 2001 o la passejada en moto pel Delta de l'Ebre organitzada el dia 16 de setembre del 2001. També s'han utilitzat les noves tecnologies en aquestes reivindicacions i hi ha una Manifestació virtual contra el PHN convocada a Internet a la qual qualsevol que ho desitgi pot afegir-se.

La PDE, a part d'organitzar manifestacions i mobilitzacions en massa contra el PHN i el transvasament de l'Ebre, també s'ha encarregat d'organitzar diferents actes i xerrades divulgatius per informar la ciutadania de les conseqüències que pot tenir el transvasament i la necessitat de crear una nova cultura de l'aigua. Aquests actes no han estat només organitzats dintre de l'àmbit local, sinó que també han estat organitzats a altres comunitat autònomes, com la Comunitat Valenciana, Múrcia i Almeria, principals receptors de l'aigua extreta de l'Ebre pel transvasament, intentant discutir amb els grups protransvasament les conseqüències ecològiques i econòmiques que pot generar, i portant el missatge que és necessària una nova cultura de l'aigua per a tothom. L'últim acte informatiu d'assistència massiva va tenir lloc el dia 13 de juliol del 2002. Es va organitzar una jornada popular *científicocultural* per la *nova cultura de l'aigua* al Centre de Cultura Contemporània, amb xerrades científiques respecte al tema, multitud d'actes culturals, concerts, paellades i presentació de documentals.

Potser l'acte més significatiu que s'ha portat a terme com a protesta contra el PHN va ser el que es va denominar *Marxa Blava a Brussel·les*, amb el lema *Cap euro per aquest PHN*. Aquesta marxa, iniciada el dia 11 d'agost del 2001 a Deltebre, tenia com a objectiu recórrer en 30 etapes el trajecte fins a Brussel·les i manifestar-se contra el PHN a les portes del Parlament Europeu. Aquesta iniciativa va dur-se a terme amb la resta de plataformes contràries a la realització del PHN i del transvasament del riu Ebre. A més a més, aquesta reivindicació ha comptat amb el suport de l'European Rivers Network, associació europea dedicada a la cura i manteniment dels rius europeus i a la lluita contra projectes hidràulics de gran envergadura. Juntament amb aquesta organització, el moviment contra el PHN a Espanya ha organitzat una Plataforma d'àmbit europeu que vol lluitar contra la implantació d'aquest macroprojecte hidràulic.

Pel que fa a la protesta internacional, però, també cal destacar la *Marxa Blava* que es va organitzar a Palma de Mallorca el darrer mes de maig, coincidint amb una cimera de ministres de Medi Ambient de la UE. Més de 10.000 persones (segons els organitzadors) van demanar als ministres un futur diferent per al continent en termes ecològics. La protesta contra el PHN i el transvasament de l'Ebre va tenir gran protagonisme en aquesta marxa.

Encara que, a primera vista, el moviment basa les seves actuacions en una sèrie de protestes i mobilitzacions davant l'opinió pública i les administracions central i autonòmica, també encara el seus esforços cap a la via jurídica. Durant el període de gestació i posterior aprovació del PHN al Parlament espanyol, s'han presentat diverses al·legacions al PHN a escala nacional, com després –i principalment amb aquest objectiu es va organitzar la Marxa a Brussel·les– també s'han presentat davant l'administració comunitària, on volen parar l'execució real del PHN. Al mes de juny del 2002 es van presentar diverses iniciatives a la Comissió de Peticions del Parlament Europeu qüestionant el PHN del Govern espanyol, que van provocar posteriorment que la UE demanés informació addicional sobre la implantació del PHN al Govern espanyol. Aquestes al·legacions estan basades, en primer lloc, en diverses directrius comunitàries contraposades amb diversos punts del PHN; en segon lloc, en motius tècnics i científics i, en últim lloc, en motius financers, ja que l'Estat espanyol necessita subvencions europees per poder dur a terme aquest projecte d'infraestructures hidràuliques. De fet, el Govern espanyol necessita que la Unió Europea financii prop de 40% del cost del PHN. El pressupost total es troba entorn a 18.600 milions d'euros i el Govern espera aconseguir 7.200 milions de les arques de la UE.

A més a més de l'organització de mobilitzacions i manifestacions contra el PHN i del seguiment polític i jurídic que estan realitzant per contrarestar l'aprovació i finançament del PHN, la PDE, juntament amb moltes de les entitats participants a les mobilitzacions van crear el març del 2001 una coordinadora anomenada *Xarxa per a una nova cultura de l'aigua*. Aquesta coordinadora vol ser continuadora de la feina encetada amb les protestes organitzades contra el PHN, encara que des d'una perspectiva diferent, no solament de protesta, sinó amb la intenció de conscienciar la societat sobre el tema de l'aigua com a recurs escàs que s'ha d'aprendre a repartir i administrar. A aquesta coordinadora també hi pertanyen altres entitats de caire molt diferent: des de partits polítics i sindicats fins a diverses organitzacions ecologistes i universitàries. La PDE i la Fundació Nova Cultura de l'Aigua han organitzat diferents actes de caire tècnic i informatiu sobre les conseqüències del transvasament i la necessitat d'implantar una nova cultura de l'aigua, prenent aquesta com un bé escàs que s'ha de racionalitzar. Entre aquests actes destaquen les Jornades Tècniques sobre sostenibilitat i planificació hidràulica, convocades el mes de març del 2002 a Tortosa, coincidint amb el Dia Mundial de l'Aigua.

Aquest moviment, amb fortes implicacions socials, també ha donat lloc a conseqüències polítiques. La primera d'aquestes, i potser

la més important, és la divisió dels partits polítics catalans en dos grans blocs: els que estan a favor del PHN (PP i CiU) i els que hi estan en contra (PSC-PSOE, ERC, IC-V, EUiA). En aquest sentit, la gent de la zona ha quedat bastant desencantada del comportament de CiU – fins l'emergència d'aquestes mobilitzacions, aquestes terres han estat, electoralment parlant, de caire convergent-, ja que es pensava que CiU no recolzaria el PHN, i finalment ho va fer, encara que amb una postura contradictòria, ja que a la votació al Congrés hi va votar a favor i al Parlament català ho va fer en contra. Aquest comportament ha provocat la rebuda dels dirigents del Govern (president i consellers) a les comarques del sud de Tarragona amb fortes protestes.

La segona conseqüència política important va ser per al PP. Segons el diari *El País* (16/5/01), el PP, partit amb majoria a l'ajuntament de Tortosa, va perdre quatre dels seus regidors a Tortosa que van passar al Grup Mixt —ja que van decidir conservar les seves respectives actes— després que el portaveu municipal d'aquest grup polític condemnés l'actitud de la PDE. La versió donada pels regidors del PP que van passar a formar part del Grup Mixt va ser que el PP va subscriure a Tortosa un compromís per a la defensa del riu i que aquest compromís havia estat trencat. A Amposta també hi va haver problemes polítics en aquest sentit, ja que l'únic regidor conservador a l'Ajuntament d'Amposta va tenir un posicionament similar al dels regidors de Tortosa.

Però no solament CIU i el PP, com a partits polítics, han rebut directament o indirectament les conseqüències de l'emergència d'aquest moviment. Al març del 2002, el PSOE va canviar el seu posicionament al Parlament Europeu respecte a l'esmena al PHN, proposada per membres del partit, mitjançant la qual demanava la retirada de fons per part de la Comissió Europea per a finançar el PHN. Finalment, per directrius de l'executiva nacional del partit, el PSOE va abstenir-se a la votació d'aquesta esmena. Només els eurodiputats pel PSC i José María Mendiluce van votar a favor d'aquesta moció, mentre que els eurodiputats que representaven les províncies afavorides pel transvasament, van votar-hi en contra. Aquest posicionament del PSOE va provocar que membres del PSC a les Terres de l'Ebre decidissin deixar el partit polític al qual pertanyien fins aquell moment. El cas de Sant Jaume d'Enveja, on l'alcalde i tres regidors socialistes van deixar el partit, a més a més de sis membres de l'executiva local del partit, és un clar exemple de la decepció generada pels socialistes a les comarques tarragonines.

Per altra banda, el moviment també s'ha manifestat contra la creació del Consell General per a la Protecció Integral del Delta de l'Ebre

(CPIDE), consorci format per representats del Govern central, la Generalitat i altres entitats i institucions de les Terres de l'Ebre per considerar-la una institució de suport al transvasament.

Totes aquestes situacions dels partits polítics majoritaris han anat provocant que els partits polítics minoritaris i els grups independents intentin atreure les simpaties del moviment cap a la seves posicions. Entre les estratègies desplegades per aquests moviments electorals, va destacar la iniciativa de la Plataforma Garba, un col·lectiu polític d'esquerres que es va identificar amb la PDE, intentant aglutinar la vida municipal de les comarques de l'Ebre. La PDE, però, es va desmarcar en tot moment d'aquesta plataforma i de qualsevol formació política. Com a moviment social, la PDE no ha negat mai que els seus membres, individualment, puguin participar d'una manera activa a la política municipal dels municipis afectats pels transvasament i altres polítiques governamentals, però com a entitat mai s'ha volgut intengrar en cap dels partits polítics oficials. PSC i ERC van identificar la Plataforma Garba com una iniciativa de IC Verds per intentar capitalitzar el descontent polític a aquestes comarques. PP i CIU la van vincular directament a la PDE, dient que es tractava de la mateixa PDE polititzada, a pesar que la PDE ha negat sempre aquesta vinculació.

La PDE també s'ha fet forta en les seves reivindicacions per tenir el suport de diferents sectors socials. Independentment del suport que ha mostrat la societat civil catalana —especialment la tarragonina—, el moviment té el suport de diferents biòlegs, hidròlegs, economistes i altres professionals que han fet estudis amb la finalitat de demostrar la inviabilitat tècnica del projecte del PHN i les possibles conseqüències ecològiques que s'hi podrien desenvolupar si s'arriba a portar a terme aquest projecte d'infraestructures hidrològiques. La majoria de científics especialitzats en temes de sostenibilitat i planificació hidràulica afirmen que el PHN és un projecte irracional i insostenible, ja que amb el pas del temps conduirà, per una banda, cap a la destrucció del Delta de l'Ebre i, per l'altra, a l'encariment dels costos de l'aigua trasvasada pel falta de subministrament. Això seria degut, segons estudis tècnics, al fet que el transvasament només podrà portar-se a terme cada quatre anys per la falta de cabal al riu deguda a irregularitats climàtiques, amb la qual cosa l'objectiu principal pel qual es realitza el transvasament no es complirà.

Per altra banda, la Plataforma també ha comptat amb el suport de nombroses persones públiques i intel·lectuals espanyols, que el passat mes d'octubre van signar un manifest de suport a la PDE i contra el PHN i el transvasament del riu Ebre. Entre aquestes perso-

nes públiques, intel·lectuals i artistes cal destacar la presència de Joan Manel Serrat, Quim Monzó, José Antonio Labordeta, Manuel Vázquez Montalbán, Adolfo Marsillach i Maria del Mar Bonet, entre altres. Per fer la presentació d'aquest manifest, van organitzar una visita pel Delta de l'Ebre, un passeig pel riu i un dinar a l'illa fluvial de Gràcia.

Però la PDE i el moviment en general també ha tingut postures discrepants amb altres entitats i organitzacions de les Terres de l'Ebre (independentment dels partits polítics que donen suport al PHN). Aquestes entitats són principalment les Comunitats de Regants (del Marge Dret i del Marge Esquerre de l'Ebre). La postura que mantenen aquestes entitats respecte a l'aprovació del PHN és en contra de la implantació del PHN, encara que mantenen una actitud més negociadora amb les administracions públiques que no pas la PDE i el moviment en general.

Encara que en aquests moments el macroprojecte d'infraestructures hidràuliques que és el PHN continua el seu curs polític (tot i que una mica estancat a Europa), tot el moviment en contra d'aquest Pla Hidrològic, i especialment la PDE, continua estant al peu del canó. Se segueix treballant tant en el pla de les mobilitzacions com en l'informatiu, organitzant diferents actes que permetin conscienciar l'opinió pública, l'administració i els partits polítics de la necessitat d'aturar un transvasament de l'Ebre i un PHN que poden portar conseqüències catastròfiques en diferents àmbits: ecològic, econòmic, social...

5. La emergència del moviment

5.1. Descontent latent

Una de les hipòtesis que ens formulàvem a l'inici de la recerca era que es tractava d'un moviment amb unes profundes arrels. Entre aquestes s'hi troben elements com la composició sociopolítica de les Terres de l'Ebre, que correspon a estructures històricament *anquilosades*, poc dinàmiques i basades en el nepotisme, la marginalitat històrica, la defensa del territori i el caràcter simbòlic.

Des del punt de vista històric a les Terres de l'Ebre es mostra l'herència d'un context sociopolític molt tancat i d'estructura social amb poc moviment i estructurada de forma molt tradicional, o fins i tot de caràcter caciquista. Aquest aspecte es manifesta, en bona mesura, en els pocs canvis de poder polític que han tingut lloc en els municipis, en els Consells Comarcals i en la província de Tarragona des de

la instauració de la democràcia, o el repartiment de la terra en els arrossars del Delta de l'Ebre: «Es tracta del tema del caciquisme amb una societat i un ambient de tipus sicilià, mafiós». (Representant de la Unió de Pagesos). La marginalitat històrica es reflecteix en la discriminació d'aquestes terres en relació amb altres comarques de Catalunya i enfront la centralitat de Barcelona, aspecte que ha comportat que la renda per càpita sigui notablement inferior a la mitjana de Catalunya.

Aquesta situació estructural de partida ha generat l'existència d'un descontent latent per part d'una important part de la població prèviament a l'emergència del moviment. En l'estudi hem operacionat el descontent latent en les variables següents:

- a) decepció de la classe política,
- b) sentiment d'abandonament per part de l'administració autonòmica,
- c) sentiment de frustració molt estès.

Des de l'anàlisi de la perspectiva històrica, aquesta es troba molt vinculada amb aspectes simbòlics, com poden ser la catalanitat de les Terres de l'Ebre i, en conseqüència, el fet de poder gaudir dels mateixos avantatges que la resta dels catalans d'altres comarques. En aquest sentit, apareixen opinions que interpreten l'aprovació del PHN amb una sèrie d'inversions que s'han retardat durant dècades, i d'un greuge històric respecte a altres comarques:

«Ens diuen que sense el PHN aquestes obres no tirarien endavant, cosa amb la que no estem d'acord perquè creiem que una cosa són els deutes històrics i que creiem que com a territori no hem de donar res a canvi, perquè cap comarca de la resta del territori no dona res a canvi per les seves infraestructures». (Representant de la Unió de Pagesos).

Aquest greuge històric es tendeix a justificar com una marginació regionalista o fins i tot d'identitat ètnica, que han sofert els habitants de les Terres de l'Ebre, al tenir un sentiment de catalans marginats o *no prou catalans*, respecte a altres comarques catalanes:

«Nosaltres som els més catalans de tots els catalans». (conferència debat sobre el PHN).

Molt relacionada amb el reafirmament de catalanitat, apareix la defensa del territori, novament amb la reivindicació del passat històric i els recursos naturals d'aquest:

«El PHN afecta uns més que uns altres i són uns recursos que si es deixen marxar no tornaran aquí i com a territori català no s'ha defensat el que demanava la majoria de la gent del territori». (Representant de la Unió de Pagesos).

«És la defensa del territori davant agressions, siguin des de casa nostra o siguin des de fora, externes. Del mapa eòlic, internes, i del Pla Hidrològic Nacional, externes. Cada vegada el Pla Hidrològic Nacional és més intern, perquè s'està mullant el Govern de la Generalitat, dient que sí, que sí, que sí». (Representant Plataforma Local de la Ribera d'Ebre).

«En aquest conflicte que ara tenim plantejat, tenim dues obligacions: defensar el territori i reivindicar el nostre passat comú i identitari, i ho hem de fer en el conjunt de Catalunya. I si no ho podem fer amb els governants que ens representen ho farem amb uns altres governants, però els dos objectius bàsics que tenim en aquest combat són: defensar el nostre territori, que és defensar el riu i la nostra gent, i així contribuïm a democratitzar i a higienitzar i millorar el nostre país.» (conferència debat sobre el PHN).

Com a qualsevol societat, la composició sociopolítica és determinant per a l'aparició d'un tipus o altre de moviment de protesta. L'estructura social determina les ocupacions de les persones i, en conseqüència, la seva consciència com a ciutadans, com a treballadors, com a obrers, com a camperols, etc. Aquest fet marca profundament les opcions polítiques i com els conflictes apareixen i es resolen. Aquestes opcions es manifesten en l'estructura política en el partit més votat, a l'àmbit municipal, i amb els representants al Parlament de Catalunya, al Congrés, al Senat, i en la corresponent composició de la Diputació i dels consells comarcals, àmbits on Convergència i Unió té el nombre més alt de representants. En relació amb això, el que es pot veure clarament és la confiança que tenen els votants en les persones que ocupen els càrrecs institucionals més representatius de les comarques i els municipis:

«La classe política juga el paper que juga i el caciquisme està instal·lat a segons quines terres de l'Ebre i els més vells instints tenen la capacitat de resistir. A més, quan els interessos polítics dels partits dels que estan manant i dels seus cacics ho requereixen, no tenen cap escrúpol a l'hora de captar adaptes. Això denota que, damunt de la sensibilitat de les persones i la sensibilitat del territori, hi ha el poder dels diners». (Representant de la Unió de Pagesos).

La defensa dels recursos de les comarques de l'Ebre com a un bé natural per desenvolupar-se de forma endògena connecta amb el desenvolupament del territori:

«Això forma part del nostre discurs. Si les quatre comarques de les Terres de l'Ebre som, i això es pot veure als anuaris de la Generalitat, on hi ha el PIB i la renda anual familiar més baixa de Catalunya. Si ja som, doncs, quatre comarques que tenim un desenvolupament per sota de la mitjana de desenvolupament de Catalunya, ¿com podem continuar desenvolupant-nos si ens estan prenent el nostre recurs natural, vital i cada dia més escàs?» (Representant Plataforma local de la Ribera d'Ebre).

Es constata en la majoria d'entrevistes efectuades l'existència d'un sentiment de profund abandonament per part de les administracions públiques, i d'una implicació governamental actual que respon a interessos polítics oportunistes:

«No parem de repetir que aquestes terres estan oblidades, i ara van i diuen que no, que faran el Pla Territorial Parcial, faran això i faran allò. És fals. (...). No han vingut en cap moment a inaugurar cap infraestructura: un polígon industrial, una escola de capacitat agrícola, una escola d'enologia, per dir alguna cosa... El president Pujol ha vingut tres vegades. Hi ha hagut setmanes que han enviat cinc o sis consellers, a les Terres de l'Ebre... L'Artur Mas, tots, tots per aquí. Què volen demostrar, que estan amb la gent de l'Ebre? (...) Quant de temps feia que no venien? Quant de temps feia que no aportaven absolutament res?» (Representant Plataforma local de la Ribera d'Ebre).

Hem partit de la hipòtesi que existeix a les Terres de l'Ebre un sentiment d'àmplia frustració entre la població que està motivat per contradiccions estructurals del sistema social de les Terres de l'Ebre, on s'ha donat una marginació històrica respecte a la centralitat de Barcelona i Tarragona, una dependència del poder extern. Aquesta llunyania dels centres de decisió de Catalunya ha comportat no ser actors protagonistes del propi desenvolupament territorial.

Tant els representants de posicions polítiques diverses com els líders del moviment reconeixen l'existència d'aquest sentiment de frustració entre la gent de les comarques de l'Ebre, que a més hi està profundament arrelat i que vindria de lluny. Tanmateix, aquest sentiment de frustració és vist de diferent forma segons el partit entrevistat:

«...vull dir, jo no 'partixo' d'aquest sentiment de frustració, de devaluació, amb què de vegades sortim aquí: 'som lo cul del món'. (...) tenim... sí que ens falta algun tipus d'infraestructura... o potser no hem sigut capaços com a societat de les Terres de l'Ebre de... generar certes iniciatives que ens permetin estar al capdavant d'un determinat progrés (...) a les Terres de l'Ebre també hi ha: 'que ens ho portin... que ens ho donin'.

Aquí hi ha molt la sensació: 'nos han de fer, nos han de donar'.» (Representant Convergència i Unió).

«... al llarg de molts anys... la gent d'aquestes terres estem... molt escarmentats perquè nos han fet moltes promeses i mai no ens han donat solucions. I que,... per primera vegada a la vida, per Llei s'hagi aprovat les mesures que (...) doncs... les bases nostres estan... molt contentes. (...) en principi hi havia aquella... temor de com aniria això, com acabarà, què passarà, per l'experiència que portem d'altres governs en tota la història.» (Representant Partit Popular).

«Sempre respectant la gent que surt al carrer, que surt per defensa de la terra amb lo cor a la mà, en consciència... i ja des de tota la vida amb desil·lusió, perquè sempre nos han enganyat, nos han fet moltes promeses en aquestes terres i... nos sentim marginats. Mos sentim marginats... sempre hem estat marginats...» (Representant del Partit Popular).

«Això és l'últim feu on hi ha una remesa de vots bastant fixa dels partits de govern com CIU. I per això no s'han preocupat mai i la gent està tenint la percepció que se'ns ha oblidat i que som uns súbdits de Catalunya. I aquí tenim una frase que ja fa temps diu que si Catalunya fos un edifici de tres plantes, l'àtic seria Girona, d'on és la gent amb més qualitat de vida, la planta principal serien les rodalies de Barcelona, (...) i el soterrani on hi ha les calderes, la calefacció... i nosaltres; som el soterrani a Catalunya. I això és general sigui quin sigui el partit polític que hi mani.» (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

Aquest sentiment de frustració en ocasions es concreta territorialment a Tortosa, per part dels nostres entrevistats, com a ciutat amb un passat amb més importància i pes polític i que va viure una pèrdua de rellevància dins del conjunt català.

«Sociològicament,... jo dic una cosa i és que, a vegades, per entendre una mica el que està passant a les terres de l'Ebre, hem de partir de la frustració d'una ciutat com Tortosa. (...) Aquesta sensació a Tortosa de decadència, de frustració, hi és (...)» (Representant Convergència i Unió).

« (...) jo penso que avui Tortosa té un paper, que les Terres de l'Ebre tenen un paper, però que han de partir de la voluntat d'exercir el paper que ens toca,... tampoc hem d'anar a culpar a ningú de ser el que som... o del fet d'estar lluny dels centres de decisió a Catalunya (...) hi ha un sentiment de no ser allò que voldríem ser» (Representant Convergència i Unió).

Com a element constitutiu d'aquesta crisi social o frustració podem repassar els deutes històrics, les demandes i reivindicacions de la població que no han estat resolts pels mitjans tradicionals, ni des

del punt de vista de lacció ni des del punt de vista polític. Apareix així com a necessària l'acció al marge dels canals tradicionals de participació.

«Les terres de l'Ebre són les comarques més desfavorides de Catalunya.» (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

«...Estem molt dolguts de com ens ha tractat el Govern català, no només en aquesta conjuntura sinó en altres que s'han produït anteriorment.» (Conferència-debat sobre el PHN).

«El PHN ha aixecat recels perquè hi ha uns deutes històrics a la conca hidrogràfica de l'Ebre (...) Ens diuen que sense el PHN aquestes obres no tirarien endavant, cosa amb la qual no estem d'acord perquè creiem que una cosa són els deutes històrics i l'altra que creiem que com a territori no hem de donar res a canvi, perquè a cap comarca de la resta del territori no han donat res a canvi per les seves infraestructures.» (Representant Unió de Pagesos).

«La gent d'aquestes terres apostem per un turisme de qualitat, per una agricultura de qualitat, per les denominacions d'origen dels bons vins (...) És a dir, tot un desenvolupament que no té res a veure amb tota aquesta massificació industrial i de trompada i clatellot que ens proposen els que viuen a les grans urbs. Això són zones rurals. Ja ens van colar en el seu dia tres nuclears, tenim totes les nuclears del país aquí a les nostres terres, ens volien colar la tèrmica, ens volen instal·lar aquí totes les centrals de producció d'energia eòlica, i a més a més ens treuen l'aigua. És que sembla que no pugui ser.» (Representant Plataforma Ribera d'Ebre).

La implantació del PHN és vista com una amenaça, un atemptat envers el sistema de vida i la societat tradicional de les Terres de l'Ebre, que consideren que comportarà un impacte ecològic amb repercussions a l'agricultura, la pesca, és a dir les formes tradicionals de subsistència d'aquestes comarques, així com, també, al turisme. Amb un escenari final que s'apunta a mig termini de despoblació i d'envelliment de la població.

«El PHN és l'aniquilació del riu Ebre. El PHN és una llei injusta aprovada amb un passeig militar que comportarà l'aniquilació i pèrdua d'estabilitat del Delta de l'Ebre. I no només del territori sinó de la societat que està instal·lada en aquest tram final del riu. Davant d'això, la gent de les terres de l'Ebre hem decidit oposar-nos-hi.» (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

«El PHN no implicarà una catàstrofe immediata, sinó que serà un procés de degradació progressiva (...) El resultat final és un sistema degra-

dat ambientalment especialment en el tram final del riu, on hi ha la base de la nostra economia, cosa que produirà un impacte ecològic sobre les activitats com l'agricultura i la pesca, i el turisme, provocant fins i tot una despoblació.» (Conferència-debat PHN).

«Defensem el territori davant el que pensem que és la seva aniquilació. Aquest Pla Hidrològic és l'aniquilació. (...) però d'aquí a 15 o 20 o 30 anys. És a dir, serà una mort lenta, serà una mort agonitzant, cada dia menys aigua, cada dia menys recursos, anirem envellint.» (Representant Plataforma Ribera d'Ebre).

5.2. El sentiment d'identitat territorial

En el marc d'aquest substrat estructural i de la frustració generada en els actors socials s'ha desenvolupat una profunda identitat de pertànyer a aquestes terres, una identitat territorial en la població de les Terres de l'Ebre, que és esgrimida i afavorida pel mateix moviment social que estudiem.

Definim identitat com a sentiment de pertinença a una col·lectivitat, de formar part d'un grup social i ésser reconegut com a tal pels seus membres. El grup constitueix un *nosaltres* davant dels *altres*. Segons Berger i Luckmann la identitat és un fenomen que sorgeix de la dialèctica entre l'individu i la societat, és un producte social¹⁴. Les societats tenen la seva història i en el seu decurs sorgeixen identitats concretes, però alhora aquesta història està feta per individus amb unes identitats personals.

El moviment social s'ha desenvolupat a partir d'un fet concret: l'aprovació i el desenvolupament per part de les administracions del PHN, que inclou el transvasament de l'Ebre, però la principal reivindicació del moviment, encara que presentada d'una manera secundària, és una reivindicació d'identitat territorial.

«Aquest no és ben bé un problema de pagesos. Si ho plantegeu així us equivoqueu, és un problema d'identitat.» (Representant Plataforma Defensa de l'Ebre).

«El tema que hi ha darrere és la sensació d'abandonament que tenen les Terres de l'Ebre enfront altres territoris catalans, i sobretot, enfront Barcelona.» (Representant Plataforma Joves en Defensa de l'Ebre).

14. BERGER I LUCKMANN (1988: 240) BERGER, P.T. ; LUCKMANN, T.H. (1988) *La construcció social de la realitat*. Barcelona, Herder.

«Aquesta mobilització per a nosaltres és un símptoma d'afirmació com a territori i societat. És també un símptoma de cohesió. Avui dia no hi ha ampostins, tortosins, etc. Avui som Terres de l'Ebre mal que pesi a molts dels cacics polítics que tenim per allà.» (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

«El sentiment de territori, l'enfortiment del nostre orgull, comença a donar en els darrers anys una imatge de territori i de Terres de l'Ebre. El moviment concentra tots aquests sentiments d'aigua, de territori, de ja n'hi ha prou... i fa que aquest moviment es desbordi.» (Representant Plataforma Local d'Amposta).

«És molt important veure com una zona que ha estat submissa i victimita ha fet un pas endavant, encara que la nostra manera de ser ens ha ajudat a tenir la situació actual.» (Representant Plataforma Local d'Amposta).

Aquest sentiment s'ha desenvolupat —i, sobretot, se n'ha pres consciència de l'existència— a partir del fet que totes les Terres de l'Ebre s'han agrupat en una única reivindicació en defensa del seu territori, encara que els motius de cada comarca han estat diferents. Cal tenir tanmateix en compte que el principal cavall de batalla ha estat, i és, la lluita contra el transvasament de l'Ebre, potser perquè és un tema més tangible que no pas el tema de la identitat territorial.

«El més important d'aquest moviment ha sigut que, dintre d'una mateixa petició, d'una mateixa reivindicació trobes gent de Deltebre (...) Trobes gent de tot el territori, que abans estava molt desagregat i molt desunit per factors històrics (...) Han sigut capaços d'unir un territori, gràcies a les barbaritats que han anat dient, gràcies a les seves frases tendencioses, que han anat dient cada dia, en un únic territori que feia més de 40 o 50 anys que no tenia aquesta unió.» (Representant Plataforma Ribera d'Ebre).

«(...) Enron, molinets... van construir aquesta lluita de les Terres de l'Ebre que va augmentar moltíssim la consciència de territori de les Terres de l'Ebre.» (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

5.3. El riu com a element simbòlic

La identitat territorial que s'ha desenvolupat i que esgrimeix el moviment social que estudiem té com a element identitari d'afirmació el riu Ebre. En moltes ocasions els símbols que s'esgrimeixen com a elements identitaris són aquells que els mateixos actors consi-

deren com a significatius¹⁵. Així, es pren com a element aglutinador de la identitat territorial el riu Ebre.

«Parlar de les comarques de l'Ebre és parlar del riu Iber, que dóna nom a la península Ibèrica i per tant això demostra la importància vital de l'eix vertebrador del nostre territori.» (Conferència-debat sobre el PHN).

«Ningú ha perdut la seva personalitat encara que es mesclaven totes les reivindicacions; ara bé, al davant sempre ha anat l'Ebre perquè és el pal de paller. (...) Aquest no és ben bé un problema de pagesos. (...) és un problema d'identitat.» (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

«Perquè tenim un eslògan com 'no als transvasaments, nos prenen l'aigua'? Jo no hi estic ben bé d'acord, perquè l'aigua no és nostra però aquí es juga amb un tema de sentiment. La vida de molta gent està associada al riu i si no s'entén que el tema que s'està tocant és el del sentiment, no s'entén res.» (Representant Plataforma Local d'Amposta).

«Hi ha una lluita constant al llarg dels segles de l'home per a poder aconseguir regar els seus camps, perquè l'aigua és vida, i això ha aixecat moltes suspicàcies perquè l'aigua és poder per desenvolupar-se i tirar endavant» (Representant Unió de Pagesos).

Existeix un sentiment d'especificitat pròpia entre la gent de les Terres de l'Ebre. Es fa palès a partir de les entrevistes l'existència d'altres elements constitutius d'una certa idiosincràsia, com és el cas de la llengua, que connecta amb la catalanitat, però viscuda d'una manera diferencial:

«...fins i tot en el tema de la llengua, aquí no hem de tenir un sentiment de culpa ni de frustració, ...això que nosaltres parlem un dialecte, una varietat del català, ...és cert, però perfectament homologable, de la qual no ens hem de sentir ni de menys ni de més, i que no hem de reivindicar res més d'allò que som.» (Representant Convergència i Unió).

5.4. Convergència de moviments

Una característica del moviment ha estat que aquest ha tingut la capacitat per a sintetitzar un descontent latent en les Terres de l'Ebre i que la seva emergència és deguda en part a la convergència d'altres

15. BARTH (1976: 15) BARTH, F. *Los grupos étnicos y sus fronteras*. 1976, Mé-xico, FCE.

moviments socials incipients o desapareguts en l'actualitat de les Terres de l'Ebre, com són el moviment ecologista, i elements del moviment regionalista i/o nacionalista. El moviment ecologista sorgeix per les contínues agressions mediambientals que han sofert aquestes terres i que es remunten als anys setanta. Aquest aspecte es mostra clarament en la procedència d'alguns dels seus activistes i participants, com més endavant veurem. Tanmateix el moviment contra el PHN té antecedents més directes en el moviment que tingué lloc en la dècada dels anys noranta contra l'anomenat *minitransvasament*:

«Uns altres moviments a principis dels noranta van ser contra el minitransvasament a Tarragona on va haver molta oposició». (Representant de la Unió de Pagesos).

Com a tot moviment social, s'organitza una plataforma o nucli organitzatiu on es prenen les decisions estratègiques i de coordinació més importants. La Plataforma constitueix l'òrgan organitzatiu del moviment. Aquesta representa una síntesi de les diverses organitzacions i moviments participants:

«A la Plataforma d'aquí, la de la Ribera d'Ebre, la majoria de gent som pagesos, i a banda també hi havia diferents grups, sindicats, tant sindicats agrícoles com Unió de Pagesos, com d'àmbit industrial, grups de diferents àmbits, però fonamentalment aquí a la Ribera erem pagesos». (Representant Plataforma local de la Ribera d'Ebre).

«La Plataforma en Defensa de l'Ebre és una plataforma bastant assembleària encara que té uns portaveus. Si la gent té mitificat en Manolo Tomàs com a portaveu és bo per aquesta gent, ja que són gent que venen de moviments socials, que treballen en partits polítics extraparlamentaris (Moviment Comunista, Lliga Comunista, ex PSUC...». (Representant Plataforma local d'Amposta).

La convergència del moviment ecologista es mostra a partir dels valors i elements centrals de l'ecologisme, arguments que es repeteixen constantment. Un representant de la Plataforma afirma:

«(...) Tot això, per als ecosistemes i per a la fauna, per a la flora, per als peixos, per al bosc de la ribera, per a tota la vida que envolta el riu, fa que els valors ecològics vagin baixant. Per això em semblava una autèntica barbaritat que els polítics d'aquí la comarca diguessin que estiguéssim tranquils». (Representant Plataforma local de la Ribera d'Ebre).

En aquest aspecte s'ha preguntat als membres del moviment si es tractava d'un moviment ecologista, al qual respongueren: «No, és de

territori. Nosaltres entenem que si treus a aquest riu el que preveu el Pla Hidrològic Nacional, 33.000 litres d'aigua per segon, ja no serà un riu, serà una riera, desapareixerà el Delta». (Representant Plataforma Ribera d'Ebre).

5.5. El moviment social com a única forma de protesta

Com ja s'ha explicat, l'emergència més directa del moviment contra el PHN es remunta a la protesta que tingué lloc amb ocasió del minitransvasament. A partir de finals de la dècada dels anys noranta, s'estengueren per comarques properes a l'Ebre diverses protestes contra la instal·lació dels parcs eòlics i d'altres projectes com la incineradora al terme municipal de Montblanc.

Tots aquests projectes aprovats o previstos pel Govern de la Generalitat han causat un sentiment de poca credibilitat dels ciutadans enfront als polítics i als canals tradicionals de protesta (canals parlamentaris, signatures, mocions, referèndum, etc). L'acció col·lectiva organitzada en manifestacions ha estat l'últim camí per a poder mostrar la seva disconformitat i rebuig enfront als esmentats projectes:

«Tenim el cas de la central tèrmica ENRON a Móra la Nova que gràcies a la pressió de la societat amb 10.000-15.000 persones mobilitzades també va suposar una pressió social al Govern. També el tema de les centrals eòliques... tota una sèrie d'infraestructures que s'han de fer als terrenys agraris i aquests despropòsits al Parlament de Catalunya demostren debilitat i poca credibilitat». (Representant de la Unió de Pagesos).

«La mobilització és al mateix temps una forma de pressió, a les institucions, als partits polítics, als poders econòmics ja que allà encara hi ha caciquisme. Mentre tinguem la pressió serem amos del nostre futur i quan no tinguem pressió tornarem a lo de sempre. Al no tenir el suport de les institucions, hem de confiar en la ciutadania». (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

«Aquesta mobilització ve perquè no tenim el suport de les institucions, i en aquestes mobilitzacions els grans absents són els representants institucionals —polítics que quasi tots pertanyen al PP i a CIU—, i que encara que molts personalment estan amb nosaltres —o almenys això diuen—, quan donen la cara per la institució estan al servei del secretari general del seu partit. Per tant, la gent de les terres de l'Ebre ens veiem obligats a mobilitzar-nos perquè és l'única manera per a què les nostres veus i arguments tècnics i jurídics puguin ser escoltats.» (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

Enfront de les reivindicacions legals i de les protestes ciutadanes que han tingut lloc en els últims quinze anys, i davant les escasses respostes i alternatives donades pel Govern de la Generalitat, l'emergència del moviment contra el PHN és l'última possibilitat que veuen els habitants perquè les institucions públiques i els governants tinguin en compte la seva problemàtica:

«La societat l'únic que pot fer és rebel·lar-se i manifestar-se en contra ja que estem en un Estat de llibertat». (Un representant de la Unió de Pagesos).

«La gent de les terres de l'Ebre ens veiem obligats a mobilitzar-nos perquè és l'única manera per a què les nostres veus i arguments tècnics i jurídics puguin ser escoltats». (Conferència debat PHN).

6. Els actors

6.1. L'estratègia

L'estratègia del moviment ha estat determinada per l'estructura d'oportunitat política, és a dir, el conjunt de condicions de caràcter sistemàtic que faciliten o dificulten l'emergència, formació, i desenvolupament d'un moviment social. Aquestes es manifesten en diverses dimensions: l'estructura formal institucional d'un sistema polític i els procediments que s'hi donen; la fortalesa o debilitat del sistema polític; les estratègies que s'adopten enfront de qui qüestiona el sistema; les configuracions de poder rellevants en la confrontació amb els contestataris, o els mateixos conflictes que tenen lloc entre les elits del sistema polític. Aquestes dimensions determinen la força de l'Estat enfront dels moviments socials, i consegüentment, la seva capacitat d'acció i consecució d'objectius respecte al govern i l'Estat.

L'escenari estatal, és a dir, les accions i estratègies estatals enfront als moviments socials, determina profundament el desenvolupament del conflicte, al delimitar o permetre l'accés dels moviments socials al sistema polític. Aquest marc implica una dinàmica en la qual es mouen els conflictes entre l'Estat i els moviments socials organitzats, és a dir, com les variacions de poder dintre l'Estat defineixen l'evolució dels mateixos conflictes. Aquesta dimensió està en gran mesura vinculada amb allò que es coneix com el sistema de partits i en les relacions que estableixen els partits polítics amb els moviments socials.

Una de les denúncies que realitzen els participants del moviment als partits polítics que han aprovat i recolzat el PHN, ha estat la falta

de connexió i de defensa dels interessos dels ciutadans de les Terres de l'Ebre: «Això ha suposat una falta de qualitat de la classe política de la zona». (Un representant de la Unió de Pagesos).

L'estratègia política per la que opten els actors en un moment determinat dins d'un moviment social, ve doncs molt determinada per l'estructura d'oportunitat política. Un factor de fort rebuig social ha estat la forma en què el Govern ha realitzat els estudis preliminars del PHN i més tard la seva aprovació, sense haver estat consensuat amb els agents socials implicats:

«Però, què és lo que ens fa mal? El PHN i, perquè estem tan rebotats amb el PHN? Perquè el PHN està basat fonamentalment tan sols en el transvasament de l'Ebre. El PHN va ser presentat a Madrid el 5 de setembre pel ministre Matas, com una oferta a la societat amb debat obert en el qual poguéssim participar tots els agents socials. Es va passar al Consejo Nacional del Agua (CNA) per a què es discutís, i quina casualitat que no hi ha hagut manera d'intervenir en el CNA. Quina casualitat, que no hi hagut representació de les Terres de l'Ebre al CNA, i quina casualitat que dels 91 representants del CNA només un era de la conca de l'Ebre i del PP i, a sobre, se'l va vetar i no va ni anar a votar al Parlament.» (Conferència debat PHN).

«Ningú sabia, per exemple, que havien aprovat recentment el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre. Això estava des de l'any 97 o 98 damunt la taula. I ara ho han aprovat i ho van a executar. Això ha sigut per la mobilització que han portat a terme les plataformes». (Representant Plataforma Ribera d'Ebre).

El poder polític ha actuat enfront del moviment amb estratègies que responen al plantejament d'oportunitat política, i concretament als mateixos conflictes de les elits dins dels partits polítics:

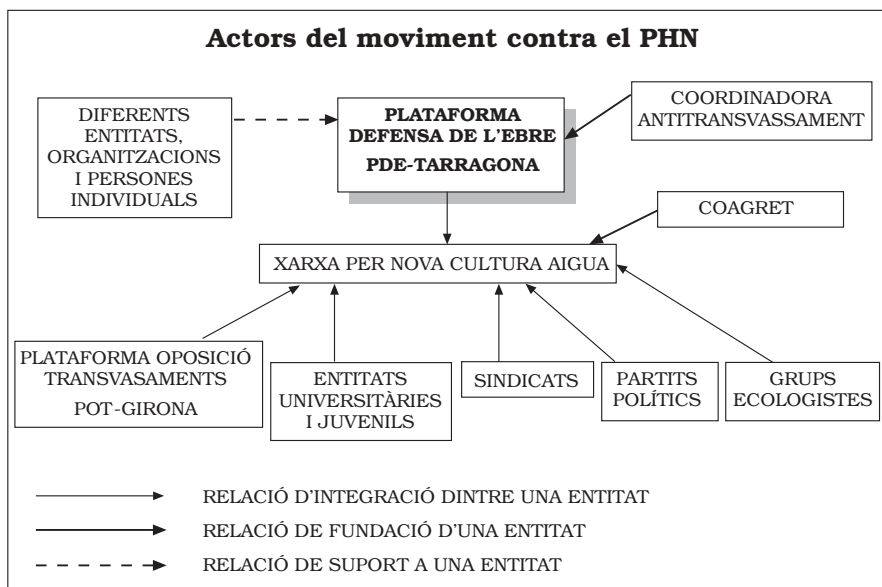
«Hi ha hagut molts intents de desmobilitzar la gent per part dels partits que estan supeditats a unes obres. També hem tingut la grata sorpresa que els socialistes han votat en contra, encara que no hem d'oblidar el Pla Borrell de l'any 1985, i no hem de ser tan il·lusos per entendre que al darrere hi ha un objectiu polític, però benvinguts els que estan a la nostra corda». (Un representant de la Unió de Pagesos).

El sistema polític ha reaccionat amb propostes que pretenen desenvolupar econòmicament les comarques de l'Ebre, amb grans infraestructures i inversions milionàries. No obstant això, amb aquestes propostes, molts cops contradictòries, s'han mostrat les seves debilitats. La resposta enfront a les contradiccions del sistema polític s'han sabut aprofitar per part del moviment:

«El tema de la manifestació de Barcelona va marcar un punt d'inflexió, ja que no s'esperava que hi anés tanta gent. La gent està farta del cúmul de despropòsits: l'ENRON, el tema del mapa eòlic, l'estat d'indefensió..., tot això s'ha aajuntat amb el tema del PHN.» (Representant de la Unió de Pagesos).

«I ara què, ens prometen aquests milers de milions, aquestes inversions a canvi de treure l'aigua, perquè ens estem calladets i no parlem? Han proposat les infraestructures, tot el Pla Territorial, com a moneda de canvi per a poder mantenir el cul a la poltrona i que el PP els continuï donant aquells suports al Parlament i aquestes coses. Perquè ha de votar Convergència a favor del Pla Hidrològic Nacional al Parlament si el PP no els necessita, si tenen majoria absoluta? El que passa és que Convergència sí que necessita el PP al Parlament. Si no, s'haurien de fer eleccions anticipades, i no aniria bé. Ho tenen malament.» (Representant Plataforma Ribera d'Ebre).

Els antecedents a l'actual moviment són aspectes decisius per entendre'l. Un exemple és el canal Xerta-Sènia, ja que en un principi estava pensat com a canal de reg per a les zones de secà de València. Tanmateix, des d'un principi s'utilitza per a portar aigua a les zones industrials de Sagunto. A partir de 1975, amb la transició democràtica, si bé hi hagué intents per a transformar el canal, finalment no s'aconseguí: «cosa que demostra amb aquests antecedents és que CiU estava venuda». (Representant de la Unió de Pagesos).



«Si l'alcalde, per exemple, pren contacte amb la comunitat de regants i diu que tranquil que d'aquí en treurem beneficis i tal, el pagès és una persona bastant submissa i una persona que fins que no ho veu no s'ho creu. Tota aquesta moguda és una qüestió de sentiment i el pagès sí que té sentiment. En el tema de l'aigua el pagès té molt clar que ara cal dir no al transvasament, mentre que fins ara hi havia hagut un control d'aquesta gent.» (Representant plataforma local d'Amposta).

La rapidesa peraprovar al Parlament espanyol el PHN amb 500 esmenes en tan sols dos dies ha estat un element important que ha estat motiu de denúncia per part del moviment: «Quan un Parlament ha fet un treball tan complex en tan poc temps?», es preguntava un dels representants:

«Hi ha hagut un menyspreu a la mecànica parlamentària i de debat, i això és poc conegut perquè normalment s'accepten les decisions dels parlaments però no es coneix el mètode de discussió i de treball. No hi ha hagut democràcia en l'elaboració del PHN, fins i tot quan les Terres de l'Ebre vam demanar que la Generalitat de Catalunya, que el Parlament català de la nostra terra, anés a prendre part en el conflicte i a discutir una resolució amb la que nosaltres ens sentíem una mica enfadats». (Conferència debat PHN).

La mateixa institució parlamentària es troba fortament qüestionada en la mesura que es manifesta la manca de transparència i de democràcia interna, així com de nombroses irregularitats a l'hora d'aprovar el PHN. La institució parlamentària es veu com a ineficaç:

«És una burla a la gent de les Terres de l'Ebre, i és una burla al pensament democràtic ja que no hem tingut un marc de discussió perquè se'ns criminalitza i se'ns ataca. Després d'això vindrà el debat al Senat i passarà el mateix i no hi haurà cap tipus de debat. I què hem fet nosaltres? Senyors, ens retirem, feu el que vulgueu, és una comèdia, no us creiem, la institució aquesta queda tocada, aproveu el que vulgueu...». (Conferència PHN a debat).

«No solament tenim prou amb aquesta tramitació tan irregular i poc democràtica i tan aclaparadora, sinó que a més es dona la imatge i una comèdia de negociació. Començant pel pacte CIU-PP que en si mateix ja és un frau a la societat i seguint per l'explicació que se'ns està donant a la gent de les Terres de l'Ebre (...)

Però a la societat se li diu que s'ha disminuït el transvasament de l'Ebre perquè no es traurà tot el cabal del centre del riu sinó dels canals, però l'aigua dels canals d'on surt? L'aigua dels canals és aigua del riu Ebre, és un cicle integral, és tota una unitat. El que es diu és que trau-

rem l'aigua dels canals i afavorirem els interessos dels cacics econòmics que hi ha a la zona, i de pas intentarem trencar la vostra cohesió social.» (Conferència PHN a debat).

En definitiva, la ineficàcia dels governants és vista pels representants del moviment com un clar impuls per a la convergència de diferents interessos i per a l'emergència del moviment:

«I això és una d'aquelles coses que agraïm enormement als nostres governants, perquè sense la seva ineficàcia això no hauria estat possible. Han sigut capaços d'unir un territori, gràcies a les barbaritats que han anat dient, gràcies a les seves frases tendencioses, que han anat dient cada dia, en un únic territori que feia més de 40 o 50 anys que no tenia aquesta unió». (Representant Plataforma Ribera d'Ebre).

La falta de voluntat negociadora per part del Govern central en l'aprovació del PHN ha marcat també l'estratègia d'acció del PSC. L'aspecte central és la forma en què el Govern l'ha aprovat:

«Entenem que no hi ha hagut voluntat negociadora en el que és fonamental. De fet el govern no ha modificat en res substancial el projecte i... el que vam fer és presentar un projecte alternatiu, el projecte del Pla Hidrològic del PSOE, que representava una alternativa de gestió diferent, no? Per tant, això és el que hem fet com a partit des d'un punt de vista general. A partir d'aquí i una vegada vist que no hi havia possibilitat de negociació i d'acord amb el Govern... el que hem fet és mirar d'estar al costat de la gent que, sobretot a la conca de l'Ebre i, en concret en el cas nostre a les comarques catalanes de l'Ebre..., d'alguna manera s'ha mobilitzat oposant-se a un projecte que considerem com una barbaritat» (Representant PSC).

6.4. Actors integrants a la Xarxa de la Nova Cultura de l'Aigua

La *Xarxa de la Nova Cultura de l'Aigua* a Catalunya està integrada per diferents organitzacions de caire ecologista, partits polítics d'esquerres i sindicats. Entre aquestes organitzacions destaquen la Plataforma per a la Defensa de l'Ebre (PDE) i la Plataforma d'Oposició als Transvasaments (POT), que té el seu àmbit d'actuació a Girona. A l'àmbit estatal la Xarxa té una estreta vinculació amb la Coordinadora de Afectados por Grandes Embalses y Trasvases (COAGRET).

Normalment, les reunions de la xarxa tenen lloc a Barcelona, al local del sindicat de CCOO. En les reunions hi participen la PDE, la Plataforma d'Oposició als Transvasament (POT) i les associacions

més significatives així com els partits polítics contra el transvasament. Cadascuna d'aquestes entitats i organitzacions té un vot.

Aquesta reunió va tenir com a objectiu principal establir les activitats i mobilitzacions en relació amb els diferents problemes hidràulics a Catalunya. Una atenció especial té l'organització de la manifestació en contra del PHN —donant així suport a la Plataforma en Defensa de l'Ebre— en commemoració de l'èxit de la passada mobilització a Barcelona de fa un any. La presa de decisions es realitza mitjançant el consens després que tots els grups hagin expressat la seva opinió. En funció de les accions i tasques proposades s'organitzen comissions de treball. A partir de l'esmentada reunió es posen en marxa les següents tres comissions: una primera per l'organització de les II Jornades de la nova cultura de l'aigua; la segona, per l'organització de la recollida de signatures; i la tercera, amb la finalitat de situar en el mapa els diferents problemes de l'aigua a Catalunya.

En anteriors reunions de la xarxa van determinar-se quines haviem de ser les aportacions econòmiques de les diferents entitats per sufragar les diverses activitats proposades. En el cas concret de la manifestació a Barcelona de l'any 2001, es decideix que les aportacions es realitzin en quatre trams: 50.000, 15.000, 10.000 i 5.000 ptes. La decisió d'adhesió a aquests trams és totalment subjectiva i voluntària per part de cada entitat participant.

6.5. No integrants a la PDE: les comunitats de regants

Dins del conjunt d'actors contraris al PHN, però no integrats en el moviment contra el PHN, s'hi troba el posicionament de les comunitats de regants: la Comunitat de Regants del Marge Esquerre i la Comunitat de Regants del Marge Dret. Les comunitats de regants, tot i el seu rebuig al PHN no s'han adherit al moviment contra el PHN. Més aviat al contrari, han mantingut des del principi una actitud de desconfiança i de crítica enfront la politització del moviment. Un dels arguments explicats es dirigeix contra els líders del moviment, els quals són considerats com a persones que, amb una feina estable i assegurada, actuen en benefici propi:

«La plataforma en defensa de l'Ebre, els líders... tots ens coneixem en aquesta zona d'aquí. Aquí en aquesta zona del Delta som 50.000 habitants i aquí tothom sap qui és qui, «de donde viene y adonde va». I s'ha polititzat, ara ja no se sap (...) Aquí entren en joc una quantitat de coses tremendes: personalismes, política... interessos personals, econòmics, sentiments». (Representant de la Comunitat de Regants Marge Esquerre).

Les comunitats de regants han mantingut una postura individual enfront al moviment, i les relacions amb altres actors socials han estat mínimes o fins i tot hostils, ja sigui amb la Plataforma o amb els partits polítics:

«Amb la Plataforma en Defensa de l'Ebre res, zero. No han volgut escoltar mai i a més sempre ens han fotut canya amb insults personals, cartells, pintades amb frases injurioses al president, amenaces... Nosaltres ens demem als regants i punt. Als que no són regants no els hem de donar cap explicació». (Representant de la Comunitat de Regants Marge Esquerre).

Les comunitats de regants mantenen que l'objectiu principal és la defensa dels interessos dels regants. Tanmateix apareix al seu discurs un posicionament ambigu respecte al cost i preu de l'aigua, és a dir, les compensacions econòmiques que comporta que les comunitats donin suport al PHN:

«Si hi hagués la situació adequada, nosaltres defensariem el PHN. Sempre que garantissin la supervivència del Delta. S'haurien de fer les inversions, i després ja parlariem del transvasament. Els 1050 hectòmetres de transvasament ens semblen en aquest moment una barbaritat, per això estem en contra. (...) Nosaltres defensem el que hem de defensar: primer són unes inversions i donar-li al nostre Delta el que necessita contra la salinitat, la regressió, etc. Protegir aquest territori perquè hi pugui haver feina. Protegir la nostra bahia, les nostres basses». (Representant de la Comunitat de Regants Marge Dret).

Un aspecte que ha portat una forta discussió a les comunitats de regants ha estat la forma en què s'han realitzat les darreres votacions a les respectives juntes directives. En els mesos de maig i juny de l'any 2001, es votaren les noves juntes. Aquestes votacions no han estat exemptes de polèmica, ja que l'elecció a la junta directiva es determina per vots¹⁶ ponderats:

«Hi ha sectors que manipulen la informació per ignorància més que per una altra cosa, i el que diuen els estatuts de la Comunitat de Regants és que són vots ponderats (...). Cada regant té els vots corresponents a l'aigua que utilitza. El màxim són 20 vots». (Representant de la Comunitat de Regants Marge Esquerre).

Les juntes directives escollides s'han mostrat clarament contràries a la participació en la Plataforma antitransvasament. Oficialment, les

16. Veure annex VI, taula 8.

relacions de les comunitats de regants amb els partits polítics han estat mínimes o nul·les, fet que ha comportat que les comunitats de regants es trobin en una difícil situació enfront al sistema polític:

«Amb els partits polítics no tenim cap relació. I no hem tingut cap reunió amb Jaume Matas! A pesar del que digui la Plataforma i es pot demostrar! Una vegada només hem dit no volem que se'ns retallin els plans, i ja està. És que no sabem com dir-ho ja, perquè l'aigua no la venem. (...) La Comunitat de Regants està passant per una situació en la qual està rebent totes les bufetades i les està rebent de CiU i del PP, més del primer que del segon. La Comunitat de Regants té com a objectiu defensar els interessos dels propietaris. Quins? Tenir aigua per a poder regar, que no ens expropiïn ni una gota d'aigua dels seus canals». (Representant de la Comunitat de Regants Marge Esquerre).

7. La Plataforma de Defensa de l'Ebre

7.1. Orígens i estructura

La Plataforma en Defensa de l'Ebre es constitueix a les Terres de l'Ebre i té com a objectiu coordinar els diferents grups locals i entitats del Delta de l'Ebre. La Plataforma està constituïda bàsicament per les *potes* següents: grups locals i altres entitats. Tanmateix cal distingir entre els grups locals sorgits a partir del PHN i els grups locals sorgits d'anteriors lluites ciutadanes com són el moviment d'oposició als parcs eòlics.

Els arguments per participar en la Plataforma en Defensa de l'Ebre són molt variats, tanmateix l'element comú és el rebuig al PHN i la forma en què s'ha aprovat aquest pla per part dels partits en el Govern central i de la Generalitat. El nucli d'unió i de participació a la Plataforma el constitueix l'aprovació del *Manifest constituent de la Plataforma en Defensa de l'Ebre*, signat per totes les entitats. Els punts centrals d'aquest manifest són:

- Els grans transvasaments impulsen una política hidrològica i un model de desenvolupament insostenible
- Els grans transvasaments promouen un desenvolupament territorial més desequilibrat i injust
- Els grans transvasaments suposen grans impactes ambientals
- Des d'un punt de vista econòmic les prioritats són unes altres

Tot i que aquest manifest ha estat signat per la totalitat de grups i associacions de la Plataforma, entre aquests sorgeixen divergències

quant a determinades tàctiques d'acció i de no consens amb les propostes governamentals. En aquest sentit es manifesta el representant de la Unió de Pagesos:

«Des d'un primer moment ens vam adherir a la Plataforma. Aquest és un nexa d'unió de diferents inquietuds i nosaltres tenim molt clar el que volem, però també sé que dins de la Plataforma hi ha gent molt integrista que no vol pensar en ni una gota de l'Ebre per res del món. Jo he de pensar en la gent del territori i he de pensar en els pagesos perquè al cap i a la fi són a qui represento encara que també és una qüestió territorial. Hi ha un mínim comú denominador que ens uneix i que fa lluitar fins al final per aconseguir paralyzar-ho». (Representant Unió de Pagesos).

La participació a la Plataforma es pot donar de forma institucional, és a dir, l'entitat o associació ha signat el manifest, o a títol personal, com és el cas de diferents organitzacions:

«Els pagesos que formen part de la Unió de Pagesos participen en les plataformes locals i en les reunions intercomarcals. El que s'intenta és sumar gent i fer el major ressò possible en els mitjans de comunicació de les nostres reivindicacions». (Representant Unió de Pagesos).

Aquest aspecte es posa de manifest en el suport del PSC a la Plataforma. La decisió oficial del partit de no incorporar-se a la Plataforma, però sí de donar suport al moviment, té lloc un cop aquesta ja està constituïda. La decisió ve donada també al tractar-se d'un moviment ciutadà on els militants i simpatitzants del PSC ja hi participaven prèviament. Per altra banda, el mateix partit polític ha intentat consensuar amb el Partit Popular una alternativa al PHN sense èxit.

«Des del punt de vista del Partit vam decidir no 'integrar-nos a les plataformes quan es va començar la mobilització per entendre que el que ens corresponia als partits com a tals era sobretot... fer l'acció institucional i política i.. que les plataformes havien de ser un moviment ciutadà sense vinculacions partidistes ... tot i que els nostres militants i dirigents poguessin participar en les plataformes». (Representant PSC).

Tanmateix, la relació de la Plataforma o dels grups que li donen suport amb els partits polítics ha estat mínima. En el cas del grup dels Joves en Defensa de les Terres de l'Ebre, manté relacions amb altres grups de joves com, per exemple, les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya:

«Respecte als partits polítics, amb PP i CiU no existeix cap tipus de relació. Només intenten fer pressió sobre ells perquè canviïn d'opinió respecte al Pla Hidrològic Nacional. També opinen (sense donar noms) que hi ha hagut partits polítics que s'han apuntat al carro de les protestes per un simple interès polític. No volen implicar-se massa amb els partits, almenys de moment. Només tenen una relació més estreta amb les Jovenuts d'Esquerra Republicana, que els ha ofert els seu suport des d'un principi, tan material com moral. Pensen que són els que més paper estan tenint en aquesta protesta.» (Joves en Defensa de les Terres de l'Ebre).

7.2. La divisió de tasques a la Plataforma

Com hem vist en anteriors capítols, la PDE s'organitza en comissions de treball que desenvolupen principalment dos tipus de tasques: unes de caràcter logístic i d'altres més tècniques. Entre les primeres destaquen les comissions encarregades de la manufactura de pancartes o altres materials, del seguiment de les despeses econòmiques, de la venda de material o de l'edició de la revista de la plataforma, entre altres. Les comissions tècniques són aquelles que es dediquen a temes jurídics, com per exemple l'encarregada de preparar les al·legacions a la Unió Europea, o científics.

Paral·lelament a les activitats que realitzen les diferents comissions, un grup reduït de membres de la Plataforma desenvolupen una sèrie de tasques lligades a la comunicació tan interna com externa del moviment, exercint el paper de representants i portaveus.

Aquest tipus de distribució del treball que es dona té com a conseqüència l'especialització per sexes de determinades tasques. Així, ens trobem amb un major grau de participació de les dones a les comissions de caire logístic, mentre que a les tècniques la presència dels homes és notablement destacada. De la mateixa manera, els representants i portaveus de la Plataforma són exclusivament homes a excepció d'aquelles ocasions en què es fa necessària l'aparició d'alguna dona per al tractament puntual d'algun tema.

Aquesta tendència també es reproduïx en les reunions intercomarcals i les reunions de les plataformes locals. En general, podem dir que la presència de la dona en les reunions intercomarcals és d'un 40% respecte a la dels homes, mentre que a les reunions de les plataformes locals és d'un 50%¹⁷. Però, encara que la proporció d'ho-

17. Aquests percentatges són el resultat de l'apreciació d'alguns dels membres de la PDE. És per això que aquestes xifres poden variar depenent del període de temps al qual ens referim i de la plataforma local de la qual parlem.

mes i dones és similar, la participació pública de les dones és inferior a la dels homes no solament pel que fa als representants que organitzen i presenten l'ordre del dia a les reunions sinó també en el moment d'intervenció dels membres assistents.

« Així com hi ha un munt de dones que hi treballen, elles mateixes es callen en el moment de parlar a les reunions intercomarcals o donar l'opinió (...) A les reunions vénen més o menys el mateix nombre d'homes que de dones però la paraula la té normalment l'home. En el cas dels portaveus hi ha el Manolo, l'Àngel, en un moment determinat la Montserrat Castellà, ..., el Jordi Gilabert. Hi ha dones que ho farien la mar de bé, i si no ho fan bé a la primera ho farien a la segona o la tercera... però jo crec que aquest procés sí que s'ha de fer. Nosaltres com a dones mai hem parlat d'aquest tema i potser ara seria el moment» (Representant de la PDE).

Així, doncs, aquests dos factors expliquen perquè la presència pública de la dona és molt reduïda i normalment són els representants masculins els que tenen la paraula en els actes públics o amb els mitjans de comunicació. No obstant això, com hem vist fins ara, la tasca que la dona desenvolupa en el moviment social és sumament notòria. El seu suport logístic i de difusió ha estat imprescindible per a l'enfortiment i l'èxit del moviment.

Tanmateix, després de quasi dos anys, l'experiència ha estat enriquidora per a tot el conjunt de dones que ha participat activament en el moviment. Per a les més joves ha suposat un punt d'inici dins del món associatiu i les noves formes de participació ciutadana. Per a altres, ha estat un element més d'emancipació respecte al paper que socialment tenien assignat, encara que han hagut de superar certs obstacles per arribar a conjugar la seva participació a la plataforma amb la vida familiar.

Cal dir, però, que algunes de les dones que participen a la Plataforma i que tenen una major experiència en el món associatiu, estan fent esforços perquè la tasca que està desenvolupant la dona al moviment estigui més reconeguda públicament. Alhora, són les dones les que individualment o col·lectivament hauran de prendre la iniciativa i sortir de l'anonimat que socialment els ha estat assignat.

«El que també hem de diferenciar és que no cal dir que aquest moviment deu molt a les dones. Cal valorar l'esforç de les dones i el valorem perquè és un esforç doble per depèn quines dones, però sense treure el mèrit a l'esforç de l'home que també ha estat molt. Amb les dones hi ha com una dificultat afegida i jo crec que això s'ha de divulgar». (Representant de la PDE).

7.3. El paper de la dona al moviment

La participació del grup de les dones en el moviment antitransvasament és un element que, encara que no ha estat un dels objectius principals a analitzar en el present estudi, mereix un capítol a part. La proporció superior de dones participants respecte a la dels homes i l'elevat grau d'implicació de moltes d'elles, són els elements que més destaquen en l'anàlisi d'aquest grup. Tanmateix, el paper de la dona en el moviment ha passat desapercbut en molts casos per la seva manca de presència pública, com veurem, en assumir tasques de caràcter més logístic.

En primer lloc, un dels aspectes que afecta de manera transversal el grup de dones que participen en el moviment és l'edat. En trets generals, podem dir que la participació de la dona és un fet intergeneracional ja que aplega joves d'entre 18 i 25 anys; dones d'entre 25 i 50 anys; i dones de més de 50 anys entre les quals destaca un subgrup de més de 60 anys. Si bé aquesta distribució per edats no és gaire diferent de la dels homes, en el cas de les dones és prou significativa com per ser objecte d'estudi ja que incorpora certs elements a tenir en compte.

En aquest sentit, un d'aquests elements és el grau d'experiència de les dones que formen part del moviment en temes relacionats amb la participació ciutadana i l'acció col·lectiva. L'anàlisi d'aquesta variable divideix a les dones en dos grups: aquelles que provenen del món associatiu; i aquelles que per primera vegada participen en un moviment social.

Així, les dones del primer grup —i que solen tenir entre 30 i 45 anys— coneixen els mecanismes i la repercussió dels nous canals de participació política ja que amb anterioritat havien format part d'altres moviments socials, com poden ser l'ecologista i el feminista. D'aquestes cal, però, destacar alguns casos concrets de dones que van participar en el moviment antitransvasament dels anys 80 i que en l'actualitat aporten al moviment —juntament amb altres membres masculins— l'experiència adquirida, fet que ha estat un dels punts clau per al seu èxit.

Pel que fa al segon grup a què fèiem referència, aquest està compost per les dones més joves i més grans del moviment. Per a aquestes, la seva participació al moviment contra el PHN ha estat l'oportunitat per conèixer i entrar en contacte directe per primera vegada amb una iniciativa ciutadana d'aquestes característiques. Amb tot, el diferent tipus de cultura de participació política que han rebut les dones més grans respecte a les més joves fa que des d'un punt de vista simbòlic la seva experiència no pugui ser comparada. Les gene-

racions més grans són les que més obstacles han hagut de superar en relació amb el paper que tradicionalment se'ls havia atorgat com a mestresses de casa apartades, en la majoria dels casos, de qualsevol tipus de participació política. Per moltes d'elles, la seva participació en el moviment ha representat un veritable repte personal i un replantejament del seu rol com a dones.

«Les dones que no havien participat mai en cap moguda són dones amb molta força i que no han estat mai motivades, perquè pel que fa a la política mai ho han estat. Jo penso que l'important és l'esforç que per a aquestes dones suposa en l'àmbit familiar (...) Això els ha obert una perspectiva i s'han trobat amb una història que si no hagués estat per aquest tema mai l'haguessin viscut». (Representant de la PDE).

Tanmateix, l'esforç que ha suposat en l'àmbit familiar la incorporació de la dona en el moviment no està directament relacionat amb el gènere. L'elevat grau d'implicació de molts dels membres de la plataforma —homes i dones— provoca que la vida privada i familiar hagi quedat reduïda considerablement. Amb tot, la majoria de les dones que viuen en parella i tenen fills han tingut dificultats de diferents tipus per desenvolupar el doble paper com a mares i membres de la Plataforma. Una nova situació familiar es produeix amb la creació de la PDE que arriba a ser sobretot conflictiva quan és la dona la que s'hi incorpora activament.

«A altres dones els ha portat baralles amb l'home perquè l'home no estava d'acord amb la seva participació a la Plataforma. Entre nosaltres tenim una broma. Diem que el PHN l'aturarem, però que potser algun divorci hi haurà (...) Per altra banda, les dones més joves també amb fills estem patint aquest tema. Els fills necessiten una atenció i no val a dir que ja hi ha el pare, perquè ell també treballa fins a les 8 de la nit. Així, la vida personal et queda coixa». (Representant de la PDE).

7.4. La vinculació de nous membres

Els moviments socials, al tenir uns recursos humans i econòmics inferiors als de les institucions i partits polítics als quals s'enfronten han de recórrer a altres formes per donar a conèixer els seus objectius, i per poder vincular a nous seguidors i simpatitzants al moviment. En els petits municipis la vinculació es realitza a partir de les mateixes associacions que participen en la Plataforma, i en els grups locals.

Tanmateix, els mitjans de comunicació han estat claus en la vinculació de simpatitzants i nous membres en el moviment. Els mit-

jans de comunicació i les activitats informatives com poden ser conferències, simposis i jornades informatives del moviment són uns elements decisius per aquest fi. L'anàlisi de la vinculació de nous membres s'ha dividit en dues parts:

- a) El paper dels mitjans de comunicació;
- b) El paper de les conferències i actes informatius.

8. Les elits del moviment

• Àrea reivindicativa

Hem definit el moviment contra el PHN, i més concretament, la PDE (nucli d'aquest moviment), com un moviment assembleari, al qual qualsevol persona pot afiliar-se sense que se li demani la seva procedència ni la seva intenció per participar en un grup d'aquests. El seu funcionament és democràtic, intentant arribar a acords conjunts, i, si no s'aconsegueixen, realitzant votacions per arribar a un consens.

«És un moviment assembleari i unitari on no es pregunta ningú d'on ve ni qui és, sinó com pot ajudar i com pot col·laborar i què podem fer. És una organització democràtica i es vota poques vegades perquè normalment arribem a consens, i si es vota s'acorda el que diu la majoria, i si la majoria no és prou àmplia, s'intenta arreglar perquè tothom estigui content». Conferència PHN a debat.

«Som assemblearis, és la nostra gran virtut i el nostre gran defecte». (Representant Plataforma Ribera d'Ebre).

Però, encara que el moviment es consideri un moviment assembleari, disposa d'una sèrie de portaveus que surten a la palestra pública quan el moviment té alguna cosa a exposar o reivindicar. Aquestes persones que exerceixen de portaveus o *càrrecs públics* del moviment tenen capacitat i permís per parlar i actuar en nom del moviment. Molts d'ells ja tenen experiència en aquest camp, i potser és per aquest motiu pel qual desenvolupen aquesta tasca de fer de portaveus, ja que provenen de l'activisme polític i es tracta de persones que han participat amb anterioritat en altres moviments socials o que militen o han militat en partits polítics extraparlamentaris. Els participants al moviment tenen una gran confiança en aquestes persones per la seva capacitat d'actuació, encara que des del mateix moviment es reconeix que potser en determinades ocasions el fet que aquestes persones prenguin unes determinades decisions no és massa democràtic i es contradiu una mica amb la política assembleà-

ria del moviment, així com el fet que la resta de membres considerin que aquestes persones no estan en un nivell superior als membres que formen part de la base del moviment. L'única *norma* que existeix és que cap d'aquests càrrecs pertanyi a un partit polític o a qualsevol organisme públic, per no involucrar la Plataforma políticament.

«La Plataforma en Defensa de l'Ebre és una plataforma bastant assembleària, encara que té uns portaveus (...) Són gentes que vénen de moviments socials, que treballen en partits polítics extraparlamentaris (...) i és gent a qui no li agrada figurar, i per això cal fixar alguns portaveus que no tinguin cap cost per sortir allí». (Representant Plataforma d'Amposta).

«És un funcionament molt complex, però quan hi ha temes immediats hi ha una confiança molt extrema en alguns portaveus que tenim la capacitat d'actuar encara que això no és molt democràtic». (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

«La filosofia de la coordinadora (plataforma) és que els seus càrrecs públics no pertanyin a cap òrgan de direcció de cap partit polític, ni pertanyin a organismes públics». (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

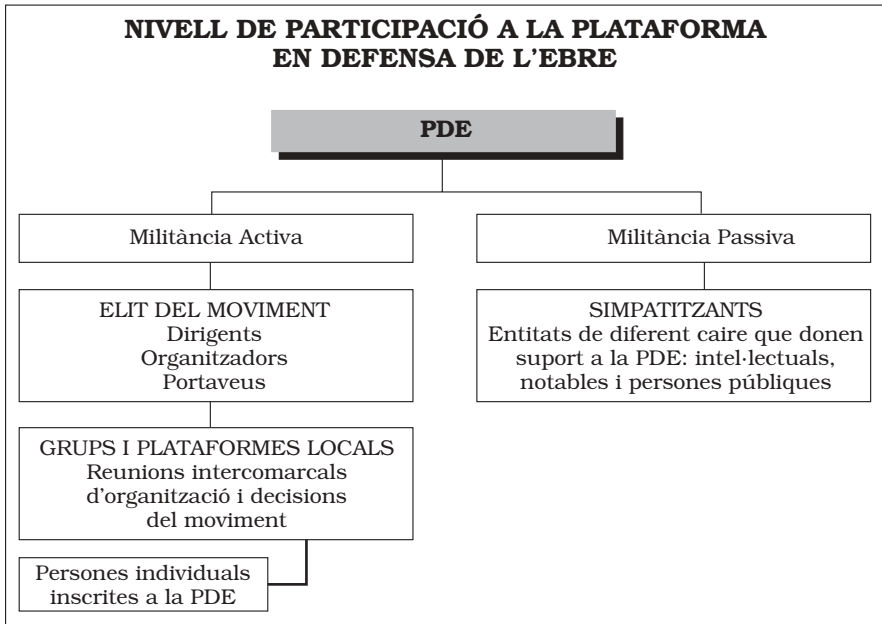
Que aquestes persones actuïn com a representants del moviment ens dona peu a pensar que són les persones que desenvolupen l'*àrea reivindicativa* del moviment, la que dona lloc al reconeixement públic d'un grup de persones que es mobilitzen per unes determinades demandes, i, en aquest sentit, porten a terme una funció més important per al moviment que la resta dels membres de base. La representació del moviment, doncs, queda absorbida per una sèrie limitada de membres d'aquest, que formen una reconeguda *elit* dintre del grup.

- **Àrea estructuradora**

No tota la gent que participa al moviment s'involucra de la mateixa manera; el nivell d'activitat dels participants varia molt en funció de diversos motius. Com podem veure al següent quadre, existeixen diferents nivells de participació.

Aquest quadre, elaborat segons l'observació que hem realitzat del funcionament del moviment, ens demostra que existeixen diferents nivells estructurals dintre el moviment, encara que per a l'opinió pública aquests nivells no existeixin, al definir el moviment, com ja hem comentat anteriorment, com un moviment assembleari on tant la veu com el vot de tots els participants tenen el mateix valor.

Si concretem més dintre els nivells de participació detectats, ens trobem amb la següent escala de participació:



Font: Elaboració pròpia

— **NUCLI**: és allò que anomenem *elit* del moviment. És la part del moviment social més implicada en la consecució dels objectius proposats, i on es fonamenta tot el moviment social.

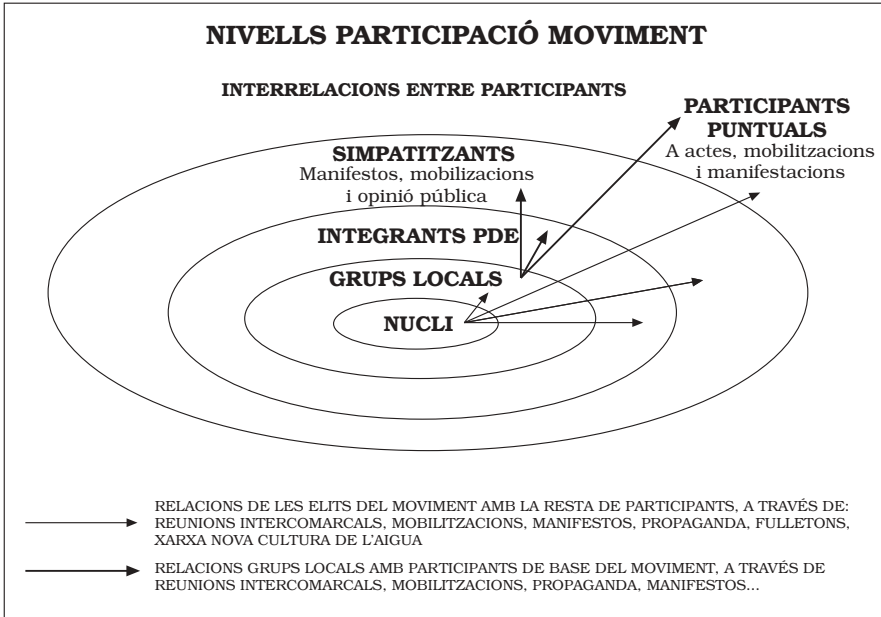
— **GRUPS LOCALS**: és la part del moviment que s'encarrega de coordinar els participants actius a les mobilitzacions i a les reivindicacions, inscrits a la Plataforma en Defensa de l'Ebre (PDE).

— **INTEGRANTS PDE**: són les persones inscrites a la Plataforma en Defensa de l'Ebre que participen activament a les mobilitzacions contra el PHN. És el que anomenem la base social del moviment. Es coordinen a través de comissions, cadascuna d'elles sobre un aspecte organitzatiu diferent: Europa, finançament, pancartes, etc.

— **SIMPATITZANTS**: persones que donen suport al moviment sense pertànyer a la Plataforma en Defensa de l'Ebre. Participen a les mobilitzacions i mostren públicament la seva posició contra el PHN i el transvasament de l'Ebre. Poden ser tant persones individuals com diferents associacions, entitats i organitzacions.

— **PARTICIPANTS PUNTALS**: aquelles persones o entitats que participen en determinades mobilitzacions del moviment, i donen suport a la seva posició, però sense continuïtat en la seva participació.

I aquests nivells de participació es relacionen entre ells tal i com es mostra a l'esquema:



Font: Elaboració pròpia

La Plataforma en Defensa de l'Ebre, que és el nivell on està principalment fonamentat el moviment, aporta la major part de participants, i està formada per persones individuals, no per entitats, encara que, com s'ha comentat anteriorment, té el suport de nombroses organitzacions i associacions. El moviment social generat contra l'aprovació del PHN no el configura només la gent que forma part de la Plataforma, encara que ells siguin la base social més important del moviment. Existeixen diferents nivells de participació, tant dintre de la Plataforma com a tot el moviment contra el PHN, coordinats en gran mesura pel *nucli* del moviment, que és el que anomenem *elit*.

Les decisions sobre les actuacions del moviment es prenen a les reunions intercomarcals que es realitzen setmanalment a l'Aldea, on participen els representants de totes les plataformes locals que agrupen les persones integrades dins la Plataforma en Defensa de l'Ebre. Els membres de base deleguen als seus representants de plataforma local la presa de decisions en relació amb les actuacions del moviment. Aquestes intercomarcals són una manera d'operativitzar el funcionament del moviment, ja que amb una base social tan àmplia seria gairebé impossible treballar de forma assembleària.

Les plataformes locals, encara que hi participin mitjançant els seus representants a les preses de decisions a les intercomarcals, ju-

guen un paper una mica secundari dintre l'*organigrama* del moviment. Aquestes plataformes, el que fan principalment és aportar gent que participi a les mobilitzacions i integrin les comissions de treball de la PDE.

«Les plataformes locals anem a remolc». (Representant Plataforma Amposta).

«Tenim una sèrie de comissions de treball: comissió d'Europa (...) la comissió de pancartes –es reuneixen dues vegades a la setmana una vintena de persones, la majoria senyores d'uns 40 anys, a un magatzem a Roquetes, una comissió que fa el butlletí gratuït (...) una comissió d'extensió (...) i la comissió de finances». (Representant Plataforma en Defensa de l'Ebre).

Amb totes aquestes dades, podem concloure que, primer, no existeix el mateix nivell de participació als membres de la Plataforma ni del moviment, i que aquest nivell de participació depèn de diferents variables. I en segon lloc, podem afirmar que tots els nivells de participació estan influenciats per les decisions preses pel nucli del moviment. Aquestes decisions afecten cada nivell, segons la implicació de cadascun d'ells. En aquest cas, doncs, podem considerar el *nucli* del moviment, aquell que organitza operativament el moviment i el que desenvolupa l'*àrea estructuradora*, com l'*elit* d'aquest, ja que exerceix un tipus d'influència sobre el tipus d'organització del moviment considerablement important.

• **Àrea organitzativa**

La presa de decisions organitzatives en relació amb les mobilitzacions que porta a terme el grup es realitza a les reunions intercomarcals. Les plataformes locals deleguen en els seus representants a aquesta intercomarcal la presa de decisions sobre l'organització logística del moviment. Cada plataforma local discuteix els temes de la propera intercomarcal, el representant de cadascuna d'elles aporta les idees sorgides de cada plataforma local a la reunió general, on finalment es discuteixen i es prenen les decisions definitives.

L'ordre del dia, els temes a tractar a les assemblees, generalment estan proposats pels representants o portaveus del moviment, i no pas per les plataformes locals. Aquests *portaveus* del moviment són també qui dirigeixen les reunions intercomarcals i en fan de moderadors la majoria de les vegades.

Normalment són unes poques persones, que coincideixen en les funcions de representació del moviment, les que s'encarreguen d'organitzar materialment les mobilitzacions a partir de les decisions preses a les reunions intercomarcals. Una altra dada que ens con-

firma que la presa de decisions organitzatives es realitza des del nucli del moviment és la següent afirmació:

«Perquè si hi ha una plataforma, i després, en petit comitè, ells decideixen trucar als partits...». (Representant Plataforma Amposta).

Aquesta postura provoca divisió d'opinions dintre el moviment i petits enfrontaments, ja que no tots els membres de la Plataforma estan d'acord sobre el fet que es prenguin d'aquesta manera, en petit grup, les decisions importants que afecten el moviment. Fins i tot va existir la intenció de formar un petit grup que prengués les decisions més immediates que afectessin el moviment, encara que al final la idea no es va portar a terme, ja que probablement hagués causat problemes al seu bon funcionament, tenint en compte l'ideari assembleari en el qual teòricament es basa. Però hem pogut detectar que aquest grup existeix, de forma no reconeguda oficialment, i està format per la gent més implicada a la Plataforma i al moviment:

«Va dir-se de crear un organigrama, ben fet, on hi hagués una permanent per prendre les decisions de 24 hores. Però el problema és que no funcionem així, i per tant, la gent que està més a la lluita és qui més ho parla». (Representant Plataforma d'Amposta).

Encara que per a l'opinió pública el moviment funcioni d'una manera assembleària i les decisions organitzatives es prenguin de manera conjunta, en la pràctica aquestes decisions són preses per un grup reduït de persones que representen la resta del moviment a l'intercomarcal i també representen el moviment davant l'opinió pública. Aquesta és la gent més implicada al moviment contra el PHN i el transvasament de l'Ebre. Pel que s'ha detectat a l'estudi, aquest grup està format per les mateixes persones que, anteriorment, hem anomenat *representants* del moviment, *nucli* del moviment o *elit* del moviment.

Al llarg de les tres parts o àrees que componen el nostre estudi sobre l'existència d'una elit dins el moviment social contra el PHN i el transvasament de l'Ebre, que el vertebrava i l'organitza per estructurar-lo d'una manera sòlida per a què pugui assolir el seus objectius, hem pogut constatar tres aspectes importants:

- Existeix un grup dintre el moviment que s'ocupa del camp reivindicatiu, d'exercir de portaveus del moviment cap a l'opinió pública i cap a les administracions.
- El moviment social està compost per membres —tant individuals

com grups— amb diferents nivells de participació. La coordinació de tots aquests nivells es porta a terme pel nivell que hem anomenat *nucli*, el més implicat en el moviment. El tipus de coordinació depèn del grau d'implicació dels participants al moviment.

- En últim lloc, les decisions referents a l'àmbit organitzatiu són preses per un grup limitat de persones, que representen la resta del moviment.

En conclusió, dintre el moviment existeix un grup o *elit*, que s'encarrega d'organitzar i/o coordinar cadascuna d'aquestes àrees que determinen el bon funcionament d'un moviment social que lluita per assolir uns determinats objectius —en aquests cas, aturar el PHN—: la reivindicació d'uns objectius, l'estructuració dels nivells participatius i l'organització de l'agenda, encara que, ideològicament, el moviment es defineixi com a assembleari i atorgui, per principis, el mateix valor a les idees dels membres individuals. A la pràctica hem pogut constatar que el moviment no funciona exactament d'aquesta manera, el moviment no és totalment assembleari: existeixen determinades decisions preses per un grup limitat de persones.

Des de la nostra anàlisi, pensem que l'existència d'un determinat grup de persones al moviment social contra el PHN i el transvasament de l'Ebre, encarregada d'estructurar-lo i coordinar-lo, ha estat condició indispensable per desenvolupar d'una manera ordenada el moviment cap als objectius a assolir.

Conclusions

1. Partint del marc teòric de l'*estructura d'oportunitat política*, un dels determinants que ha impulsat l'emergència i la ràpida extensió del moviment contra el PHN i el transvasament de l'Ebre, **ha estat l'actitud inicial poc consensuadora del poder polític (Govern central) amb els agents socials i amb la xarxa d'associacions de les Terres de l'Ebre** en l'estudi conjunt d'alternatives amb vista a un desenvolupament sostenible i a la implantació d'una *nova cultura de l'aigua* a les comarques afectades. Alhora, la ràpida i poc transparent tramitació del PHN, el suport inicial dels representants escollits democràticament al PHN ha estat un element decisiu per a l'emergència i extensió del moviment a tot Catalunya. Aquests representants polítics (de CiU i PP) s'han vist com a no representants dels interessos dels ciutadans del delta de l'Ebre, sinó com a defensors d'interessos aliens.

2. Convergència de moviments. L'aprovació del PHN vincula una sèrie de moviments i protestes ciutadanes ja existents a les Terres de l'Ebre. En el moviment contra el PHN convergeixen diversos aspectes de descontent força estès entre la població.

S'ha generat un profund sentiment de frustració latent entre els habitants de les Terres de l'Ebre, a causa de la marginació social i econòmica de la zona. Durant la dècada dels anys noranta, de fortes inversions econòmiques a altres comarques, les Terres de l'Ebre no s'han aprofitat d'aquestes inversions de creació de riquesa.

El moviment social que estudiem s'ha originat a part de la convergència d'altres moviments socials i de protestes ciutadanes sorgits des de finals de la dècada dels anys setanta. Entre aquests, cal destacar les protestes que ocasionaren el minitransvasament, les protestes de la població amb ocasió del projecte d'instal·lació d'una incineradora en el municipi de Montblanc l'any 1990, i les protestes dirigides a la construcció de gegants parcs eòlics a les muntanyes del Montsant a finals de la dècada dels anys noranta.

A partir de l'existència d'una estructura de repartició del poder i d'una activitat econòmica centrada en poques famílies que han dominat la vida política de moltes dècades, **s'ha generat entre els habitants de les Terres de l'Ebre un sentiment de traïció per part dels seus representants polítics.**

3. L'estructura estratègica dels actors. Els actors implicats en el moviment contra el PHN actuen sota principis racionals amb la finalitat d'obtenir el màxim benefici propi.

Tanmateix, s'ha de distingir entre diversos tipus d'actors. Aquells que actuen clarament sota el principi del major benefici, com són les comunitats de regants i, aquells actors que formen part de la Plataforma. Dins de la Plataforma es poden a la vegada diferenciar dos tipus d'actors: els que formen part del nucli i els que en formen part com a simpatitzants. Entre els actors que formen part de la Plataforma intenten transmetre altres objectius a l'*esfera sociocultural* com poden ser la gestió d'una *nova cultura de l'aigua*.

4. El grau de desencís dels polítics locals pot tenir profundes conseqüències per al sistema polític a Catalunya.

En el cas que la població de les cinc comarques que ha votat majoritàriament a CiU realitzi un vot de càstig a aquest partit, altres partits com són el PSC-Ciutadans pel Canvi, ERC o IC-Verds poden obtenir un clar benefici polític. Un canvi massiu del vot cap als partits de l'oposició podria fer que aquests guanyessin algun nou escó al Parlament de Catalunya, fet que podria tenir profundes

conseqüències per a la composició del futur Parlament de Catalunya.

5. Els mitjans de comunicació, ja siguin locals, autonòmics o estatals han tingut un paper decisiu en la divulgació del moviment. Encara que no s'ha realitzat un seguiment exhaustiu i sistemàtic sobre els mitjans de comunicació, de les entrevistes es dedueix que no sempre han informat correctament sobre el moviment, encara que sí que han contribuït a donar-lo a conèixer a amplis sectors de la població, i que aquesta població es vinculés en forma de simpatitzants en el moviment.

6. El moviment contra el PHN i el transvasament de l'Ebre s'ha desenvolupat esglaonadament, passant per les diferents fases que hem analitzat anteriorment. Des de la creació de la Coordinadora Antitransvasament —a finals dels anys 80— fins a l'actualitat, el moviment ha aconseguit agrupar a centenars d'entitats i organitzacions alhora que s'ha guanyat el suport de milers de persones arreu de Catalunya.

Encara, però, que el moviment no ha aconseguit els seus objectius, aquest es troba en fase de plena mobilització tant pel que fa a les accions que s'estan portant a terme, com per les accions que estan planejades durant la primavera i tardor de l'any 2002. Aquestes mobilitzacions tindran com objectiu principal evitar que el Parlament Europeu arribi al consens per a l'autorització de l'execució d'aquest macroprojecte d'infraestructures hidràuliques mitjançant la seva subvenció a través dels fons estructurals.

Així, veiem com el moviment continua evolucionant amb l'ampliació gradual de la seva base social alhora que creix el seu nivell d'organització, desenvolupant de manera més reflexiva i acurada les diferents accions de protesta. Però, encara que no podem predir amb exactitud l'evolució del moviment, els diferents indicadors analitzats fan pensar que estem davant un moviment obert, actiu i de constant canvi que pot arribar en un moment donat fins la seva institucionalització. Aquesta evolució, però, pot significar un redireccionament dels seus objectius primaris cap a la defensa de la seva identitat territorial. Amb tot, haurem de donar un temps al moviment per observar el desenvolupament dels seus objectius i organització.

7. L'aparició i consolidació d'aquest moviment és un símptoma de recuperació de l'acció col·lectiva al nostre país. Aquest moviment pot arribar a representar el renaixement dels nous moviments socials i constituir un model organitzatiu a seguir per altres

moviments, sobretot de caràcter ecològic que també defensen certs aspectes relacionats amb el territori.

Un exemple d'aquest referent el trobem en el moviment aparegut arran del conflicte de la línia d'alta tensió a Les Gavarres, que en els darrers mesos ha signat una aliança amb la Plataforma en Defensa de l'Ebre per constituir un front comú d'oposició per les diferents agressions mediambientals que sofreixen els seus territoris. El mateix alcalde de Llagostera afirma, referint-se al paper del moviment antitransvasament, que «allò que feu és un exemple i un referent. Defensem Catalunya i el poble» (El País 19/11/2001).

8. Diferents teòrics de la globalització (Beck, 1999), indiquen que aquest fenomen provoca efectes en els vincles de les estructures socials. Un d'aquests efectes és l'anomenada desterritorialització. Aquest fenomen comprèn i implica una reconceptualització de la noció d'espai en dos aspectes: primer en un desarrelament de la noció d'identitat de les persones respecte a l'espai on viuen, i segon, a la identificació de la nació amb el territori.

En el moviment contra el PHN queda refutada una part d'aquest hipòtesi al manifestar-se contràriament un arrelament de la noció d'identitat respecte a l'espai habitat —defensa de les Terres de l'Ebre. La segona part de la hipòtesi sí que queda demostrada al manifestar-se amb una identificació de nació i territori, entenent com a nació la configuració política i cultural de Catalunya («nosaltres som tan catalans com els altres»).

9. El moviment contra el PHN és un moviment que sobrepassa la classificació d'ecologista, ja que l'objectiu del moviment no es solament aturar el PHN, sinó també aconseguir el desenvolupament integral i sostenible d'unes comarques. **Es qüestiona profundament el model de desenvolupament proposat pel Govern,** aspecte que culmina en el fet que el detonant dels sorgiments d'aquest moviment és l'aprovació del PHN.

10. Per part de la població existeix una presa de consciència de la pròpia existència com a zona i com a territori. Aquesta conscienciació és el fruit del desenvolupament d'un pensament i d'una ideologia on hi convergeixen aspectes i reflexions provinents de la democràcia participativa, el desenvolupament sostenible i un nou model de desenvolupament social i ecològic.

Aquest pensament ha estat estructurat i pedagògicament explicat per uns líders socials locals, amb un elevat nivell formatiu, i molts d'ells vinculats als interessos de la població de la zona, que podrien

convertir-se en els representants polítics de les Terres de l'Ebre del futur.

11. El moviment contra el PHN ha afavorit un sentiment de pertinença a les Terres de l'Ebre entre la població de les comarques afectades per la gestió hidràulica proposada pel Govern. Aquesta defensa del territori ha traspassat el mateix objectiu inicial del moviment i, sovint, s'ha convertit en l'emblema de les seves mobilitzacions.

Bibliografia

- ARBÓ, Sebastià Juan (1932). *Terres de l'Ebre*. Barcelona: Edicions 62 i «La Caixa»
- ARRUFAT I VIÑOLES, Rosa; GRAU I FOLCH, Josep Joan; Sabaté i Borràs, Joan (1993). *La Terra Alta. Estructures productives i evolució social.*, Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, col·lecció Catalunya Comarcal.
- BADER, Veit-Michael (1991). *Kollektives Handeln. Protheorie sozialer Ungleichheit und Kollektiven Handelns*. Opladen.
- BARTH, F(1976). *Los grupos étnicos y sus fronteras*. Mèxic: FCE.
- BERGER, P.T. ; LUCKMANN, T.H. (1988). *La construcció social de la realitat*. Barcelona: Herder.
- CABRÉ, Ana; PUJADES, Isabel (1982). *Reconeixement Territorial de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. C.E.P, Departament de Política territorial i Obres Públiques.
- CARRERES I VERDAGUER, Carles (dir.) (1996). *Geografia General dels Països Catalans*. Vol 3: La Població. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- CASTELLS, M. (1983). *The City and the Grassroots: A cross-cultural Theory of Urban Social Movements*. Berkeley: University of California.
- CASTELLS, M. (1997). *Movimientos sociales urbanos*. Madrid: Siglo XXI.
- CASTELLS, M. (1997). *La era de la informació. Economía, Sociedad y Cultura*. Vol 2. El poder de la identidad. Madrid: Alianza.
- DEPARTAMENT D'AGRICULTURA, RAMADERIA I PESCA (2001). *Llibre Blanc del sector agrari. Un debat al territori*. Barcelona: Generalitat de Catalunya..
- ECOLOGISTES EN ACCIÓ (2000). *Uso sostenible del agua en la cuenca del Mediterráneo. Una alternativa viable y sostenible al trasvase del Ebro*.

- ECOLOGISTES EN ACCIÓ (2000). *PHN, análisis y propuestas por un uso racional del agua*.
- GARCIA, X.; REIXAC, J.; VILANOVA, S. (1979). *El combat ecologista a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- GERDES, Dirk (Hg.) (1980). *Campus Verlag. Frankfurt-New York. Aufstand der Provinz. Regionalismus in Westeuropa*.
- GRAU I FOLCH, Josep-Joan; SORRIBES I MONTSERRAT, Jesús (1982). *El Montsià. Estructura i dinàmica socioeconòmica*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal.
- GRAU I FOLCH, Josep-Joan; SORRIBES I MONTSERRAT, Jesús (1985). *L'economia del Baix Ebre. Estructura i dinàmica socioeconòmica*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal.
- GRAU I FOLCH, Josep-Joan; SORRIBES I MONTSERRAT, Jesús (1989). *La Ribera d'Ebre. Transformacions socioeconòmiques i perspectives de futur*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya. Col·lecció Catalunya Comarcal.
- GRUPO ARRE. (1979). *Vivir del Ebro*. Donostia: Lur.
- GUGGENGERBER, B.; OFFE, C. (Hg.) (1984). *An den Grenzen der Mehrheitsdemokratie*. Opladen.
- HERNÁNDEZ, F.; MERCADÉ, F.; OLTRÁ, B. (1983). *Once tesis sobre la cuestión nacional en España*, Barcelona: Anthropos.
- Hernández, F.; MERCADÉ, F. (1984). «Nuevos movimientos sociales. Los nacionalismos en el mundo occidental». Dins Del Campo, Salustino (Ed.) (1984). *Tratado de Sociología*. Vol. 2. Madrid: Taurus.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2001). *Anuari estadístic de Catalunya 2001*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (1997). *Estadística de població 1996*. Vol 1. Xifres oficials comarcals i municipals. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. Padró Municipal d'Habitants 1991.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. Padró Municipal d'Habitants 1996.
- JOHNSTON, H.; LARAÑA, E.; GUSFIELD, J. (1994), «Identidades, ideologías y vida cotidiana en los nuevos movimientos sociales». Dins: Laraña, E.; Gusfield, J., *Los nuevos movimientos sociales. De la ideología a la identidad*. Madrid: CIS
- KRIESI, H.P. (1999), «La estructura organizacional de los nuevos movimientos sociales en su contexto político». Dins: McAdam (eds.), *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo
-

- LAHUSEN, Christian (1996). «Interest group politics?. Eine ländervergleichende Studie zur verbandlichen Arbeit sozialer Bewegungsorganisationen». Dins: *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*. Heft 4. Dezember 1996, pàgs. 24-39.
- LARAÑA, Enrique; GUSFIELD, Joseph (1994). *Los nuevos movimientos sociales. De la ideología a la identidad*. Madrid: CIS
- MARTÍNEZ GIL, Javier (2001). *Propuestas para la gestión y el uso adecuado del agua*. CODA.
- MCADAM, D.; MCCARTHY, J. ZALD, M. (1999). *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo.
- MCADAM, Doug (1994). «Cultura y movimientos sociales». Dins: Laraña, E.; Gusfield, J. *Los nuevos movimientos sociales. De la ideología a la identidad*. Madrid: CIS.
- MELUCCI, Alberto (1980), «The New Social Movements: A Theoretical Approach». Dins: *Social Science*, núm. 527, May.
- MICHELSSEN, Johannes (2001). «Recent Development and Political Acceptance of Organic Farming in Europe». Dins: *Sociologia Ruralis*. Vol. 11, núm. 1 January 2001.
- MINGIONE, Enzo (1993). *Las sociedades fragmentadas. Una sociología de la vida económica mas allá del paradigma del mercado*. Madrid: Ministerio de Trabajo.
- MOLINS, Joaquim (1998). *La teoria de Grupos*. Wp núm. 143. Barcelona: ICPS.
- PEIX, Andreu (1987). «La pagesia catalana». Dins: *Visió de Catalunya. El canvi i la reconstrucció nacional des de la perspectiva sociològica*. Diputació de Barcelona.
- PONT VIDAL, Josep (1999). «La investigación de los movimientos sociales desde la Sociología y la Ciencia Política. Una propuesta de aproximación teórica». Dins: *Papers. Revista de Sociología*, núm 57, pàgs. 257-272.
- PONT VIDAL, Josep (1999). «A què ens referim quan parlem de Moviment Social? Com podem analitzar-lo?». Dins: *Revista Catalana de Sociologia*, núm 8. Barcelona.
- PONT VIDAL, Josep (1996). «El moviment per a la Solidaritat i les ONG de Desenvolupament: crisi o reptes des d'una nova perspectiva». Dins: *Papers de la Fundació*. Núm. 84, juliol 1996. Barcelona: Fundació Campalans.
- RASCHKE, Joachim (1988). *Soziale Bewegungen*. Frankfurt-Main.
- RAMMSTEDT, Ottheim (1978). *Soziale Begegnung*. Frankfurt.
- RIECHMANN J., FERNÁNDEZ BUEY, F. (1994). *Redes que dan libertad*. Barcelona: Paidós.
- ROCHER, G. (1990). *Introducción a la sociología general*. Barcelona: Herder.
-

- RUCHT, Dieter (1996). «Wirkungen von Umweltbewegungen: Von den Schwierigkeiten einer Bilanz». Dins: *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*. Heft 4. Dezember 1996, pàgs. 15-28.
- SUBIRATS, Marina; CRESPIAN, José Luís (1981). Reconeixement Territorial de Catalunya. Vol III, La Terra Alta. Estudi sociològic de Les activitats productives i les formes de vida. Generalitat de Catalunya. C.E.P, Departament de Política territorial i Obres Públiques, Barcelona.
- TARROW, Sidney (1989). *Democracy and Disorder: Protest and Politics in Italy, 1965-1975*. Oxford: Clarendon Press.
- TARROW, Sidney (1994). *Power in Movement. Social Movements, Collectives action and Politics*. Cambridge University Press.
- TAYLOR, S.J.; BOGDAN, R. (1986). *Introducción a los métodos cualitativos de investigación*. Buenos Aires: Paidós.
- TILLY, Charles (1978). *From Mobilization to Revolution*. Reading, MA: Addison Wesley Publishing Co.
- TOURAINÉ, Alain (1978) *Introducción a la sociología*. Ariel.
- TOURAINÉ, Alain (1982), *Die Antinukleare Prophetie. Zukunftentwürfe einer sozialen Bewegung*. Frankfurt-Main: Campus Verlag.
- TOURAINÉ, Alain (1990). *Movimientos sociales de hoy*. Hacer editorial.
- TOURAINÉ, Alain (1993). *Crítica a la modernidad*. Ediciones Temas de hoy.
- TOURAINÉ, Alain (1997). «De la mañana de los regímenes nacional-populares a la víspera de los movimientos sociales». Conferència feta al Congrés Internacional de Guadalajara (Mèxic).
- WALK, Heike; BRUNNENGRÄGER, Achim (1996). «Ad-hoc-Allianzen»- eine neue gesellschaftspolitische Perspektive? Dins: *Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen*. Heft 2. Juni 1996, pàgs. 70-83.

Hemeroteca

Diaris consultats des de setembre del 2000 fins gener del 2002.

- *Diari de Tarragona*
- *El País*
- *El Periódico de Aragón*
- *El Periódico de Catalunya*
- *Heraldo de Aragón*
- *La Vanguardia*
- *La Verdad de Murcia*